

OnzeTaal

7/8

2015

De charmes van
de Bijbel in dialect

Wat was er vóór
het Nederlands?

Afscheid van
Drs. P

“Ik wil alleen nog
Nederlands zingen”

Dave von Raven over nederbeat

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leuffkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter,
Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos
Wouter van Wingerden

Vaste adviseurs
Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders;
taalverandering: Joop van der Horst;
etymologie: Marlies Philippa, Nicoline
van der Sijs; woordenboeken en
idioom: Riemer Reinsma

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
lic. M. (Martine) Tanghe
drs. L. (Livia) Versteegen

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 35,- per
jaar; België € 35,- + € 3,50 porto
extra; andere landen € 49,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 35,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,- per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

“

Ondergenoemde
is niet meer in beeld.

”

192 **Berthold van Maris**

‘Zandweg naar het zielehuis’

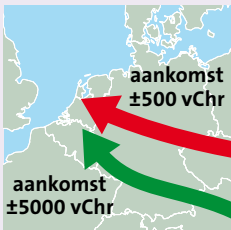
Het dubbele genoeg van de Bijbel in dialect

198 **Kees van der Zwan**

“In het Nederlands moet je creatiever zijn”

Gesprek met Dave von Raven van The Kik

206 **Gaston Dorren**

Wat was er vóór het Nederlands?

Sporen van prehistorische talen in de Lage Landen

212 **Dr. E.I. Kipping**

Wied het woordkruid!

Ironische verkortingen van spreekwoorden

“Dit is een gevalletje aap-mouw.”

Bladzijde 202

**Bestel nu
de nieuwe
Van Dale**

Blz. 220

En verder

- 195 **Congres Onze Taal: ‘Klinkend Nederlands’**
- 202 *lets met vroeg en veren*
- 204 Alle dialectwoordenboeken verzameld
- 210 Het zelfbewuste Gele Boekje
- 214 Drs. P (1919-2015)

Rubrieken en series

- 195 **Reacties**
- 196 **Vraag en antwoord:** tips, trainingen en test
- 203 **Raarwoord:** *bladwachter*
- 203 **Iktionaire:** Globish
- 205 **Taalpuzzel**
- 208 **Woordsprong:** Venetië van de Lage Landen
- 209 **Beeldspraak:** onderhuidse veenbrand
- 209 **Proftaal:** *hun-vrees*
- 211 **Vertaald door ...** Harrie Lemmens
- 213 **De taal van ...** de achteruitgang
- 214 **Ype**
- 215 **Van Aaf tot z:** *maar echt!*
- 216 **Tamtam:** actualiteiten en opinie
- 217 **Matthias Giesen**
- 219 **Gesignaleerd**
- 219 **Taalergernissen**
- 219 **Trouwe leden**
- 220 **Uit de webwinkel**
- 221 **Lezer**
- 222 **Boeken**
- 223 **Taaltje!**
- 224 **Ruggespraak**

Omslagillustratie: Erik Kriek

Illustratie: Frank Dam

‘Zandweg naar het zielehuis’

Het dubbele genoegen van de Bijbel in dialect

Al zeker twaalfmaal is de Bijbel in een Nederlands dialect vertaald. Hoe pakken vertalers dat aan? En waarom zou je zo'n vertaling eigenlijk gaan lezen?

BERTHOLD VAN MARIS

“In t begun het God hemel en eerde schoapen. Eerde was onlaand en t duustern lag over oervlound en gaist van God zweefde over t wotter.” In deze Groningse vertaling klinken de bekende openingszinnen van het bijbelboek Genesis toch net even anders dan in de reguliere Nederlandse versies van het boek der boeken.

De Bijbel in dialect lezen is een aardige manier om kennis te maken met dialecten die je niet of nauwelijks kent. En er is keuze genoeg: de afgelopen

twintig jaar werd de Bijbel in minstens twaalf verschillende dialecten vertaald. Waarom eigenlijk? De vertalers zelf hebben meestal meerdere bedoelingen. Ze vinden de Bijbel een belangrijk boek (meestal zijn ze zeer gelovig), maar ze zien hun vertaling ook als een eerbetoon aan het eigen dialect.

Zo ook Jo Bronneberg, oud-leraar Frans. Hij vertaalde de vier evangeliën in het Limburgs van Jabeek, een dorp bij Sittard. “Ik ben praktiserend katholiek”, zegt hij. “Ik ga iedere dag naar de kerk en van tevoren lees ik dan de tekst van die dag in het Grieks.” Grieks lezen is voor hem geen probleem. Limburgs schrijven was dat wel. Vooral de spelling bleek lastig. Het Evangelie van Johannes begint bij hem zo:

In 't begihn woar 't Woëhrd, en 't Woëhrd woar bij God, en 't Woëhrd woar God. Dit woar in 't begihn bij God. Alles is doër hëùm óntshtahnge, en bochten hëùm óm is neet eehn dèhnk óntshtahnge va wat óntshtahngen is.

En als Jezus bij het Meer van Galilea preekt, staat er:

En wèèr begós hèè óhngerrich te gèèhve bie de zië. En een hiël groëte massa luej verzahmelde zich óm hèùm hèèhr, zoëdat hèè ee sjiëhp opging en zich doa op góng zètten op de zië, en de gahnse massa sjting langs de zië op de gróhnjd. (Marcus 4:1)

De vertaler heeft heel wat accenttekens en dubbele punten nodig om de klankrijkdom van zijn dialect goed weer te geven.

Bronneberg zegt dat hij een spelling heeft ontworpen die iedere klanknuance van het Jabeekse dialect weet te vangen. Vandaar ook al die *h*'s achter klin-

Het is alleen al leuk om te merken hoe snel je aan zo'n dialect went. Want daar zijn onze hersenen ontzettend goed in.

kers: die geven aan dat die lettergrepen worden uitgesproken in de voor het Limburgs zo kenmerkende 'sleeptoon', een afwijkende manier van intoneren.

Vernèùhke

De spelling is maar een van de kwesties waar een Limburgse bijbelvertaler tegenaan loopt. Een ander probleem was dat het Limburgs soms geen woord heeft voor zaken die in de Bijbel benoemd worden. Bronneberg: "Wij hebben bijvoorbeeld geen woord voor 'zondaar'. Maar we kennen wel de uitdrukking 'Dat is zunj', oftewel 'Dat is zonde.' Uit dat woord *zunj* heb ik toen maar een woord voor 'zondaar' gemaakt: *zunjèèr*."

Het Limburgs heeft ook geen woord voor 'rots'. Want er zijn geen rotsen in Limburg. "Daar heb ik gewoon het Nederlandse woord overgenomen: *rots*."

Bronneberg heeft af en toe een al te plat dialectwoord vermeden. Het gewone Jabeekse woord voor 'bedriegen' is *vernèùhke*. "Nadat de drie koningen bij Herodes op bezoek zijn geweest, komt Herodes erachter dat ze hem 'vernèùhk' hebben. Zo zou je dat in Jabeek zeggen. Ik vond het niet passend om dat in een bijbelvertaling te gebruiken. Ik zie daar te zeer het woord *neuken* in. Dus ik heb een ander woord gebruikt, *bedroahge*, wat geen echt Limburgs is, maar meer, hoe zal ik het zeggen, schrijftaal-Limburgs."

Er zijn in Limburg katholieken die deze dialectvertaling geen goed idee vinden. Het dialect zou niet 'verheven' genoeg zijn. Bronneberg kan zich daarover opwinden. Op zijn webpagina schreef hij er dit over:

Dus wiej mie moëhder, nog betrèkkelik jóhnik, tot hèùr óntsjetètenis ene preester mit 't Sakramehnt van de Sjtehrvende noa zich hèèhr zoog kóhmmen en zag: "Mót ich noehw al sjtehrve?" zow het vèùl sjóhnder en verhiëhvener geklónnken hùbbe, es ze gezag hej: "Moet ik nu al sterven?" (Vertaling: 'Dus toen mijn moeder, nog betrekkelijk jong, tot haar ontsteltenis een priester met het

laatste sacrament op zich af zag komen en zei "Mót ich noehw al sjtehrve?" zou het veel mooier en verhevener geklonken hebben als ze gezegd had: "Moet ik nu al sterven?")

Onbegrijpelijke dialectwoorden

Het lezen van bijbelteksten in dialect heeft zo zijn charmes. Bijvoorbeeld dat wie niet vertrouwd is met het Limburgs, wordt gedwongen om wat langzamer en rustiger te lezen – slow reading dus. Wie wel bekend is met dat dialect, zal misschien moeten wennen aan de geschreven vorm ervan, en ook dat werkt een prettige vorm van langzaam lezen in de hand.

Als je kiest voor een onbekend dialect, kun je dat al lezende verkennen. Het is alleen al leuk om te merken hoe snel je aan zo'n dialect went. Want daar zijn onze hersenen ontzettend goed in: ze passen zich heel snel aan nieuwe taalvarianten aan.

Soms zou je er een dialectwoordenboek bij willen hebben, maar een Bijbel in Standaardnederlands binnen handbereik werkt net zo goed. Wat betekent deze Twentse zin (Ester 1:12) bijvoorbeeld?

Too wörden 'n kónning slim hellig en hee was onmeundig vergreld.

De Nieuwe Bijbelvertaling geeft uitsluitel: "Dit ergerde de koning zeer en hij ontstak in woede."

Het aantal onbegrijpelijke dialectwoorden blijft overigens erg mee te vallen. En aan de eigenaardigheden op het gebied van klank en zinsbouw, zoals al die accenttekentjes in de Limburgse vertaling, wen je ook snel.

Aan het Zeeuws van Walcheren vallen weer andere dingen op. Daar zijn de woorden vaak heerlijk kort. Als de profeet Jona zich probeert te onttrekken aan een opdracht van God, zeggen de mensen tegen hem (Jona 1:10): "Oe ei je noe toch zóies kunne doe?" ('Hoe heb je nou toch zoiets kunnen doen?').

Het Twents heeft opvallende verledentijdsuitgangen en 'n kan in dat dialect een bepaald lidwoord zijn:

Hee proonken n dage lang met 'n groten riekdom van zien kónningschap.

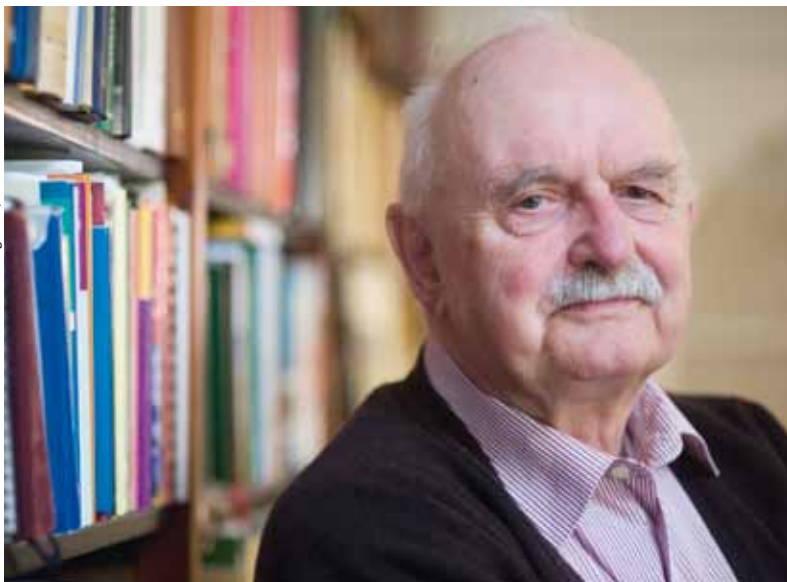
(Ester 1:4; 'Hij pronkte dagenlang met de grote rijkdom van zijn koningschap.')

De Bijbel in dialect lezen kan dus een dubbel genoegen zijn: je neemt die klassieke teksten op een nieuwe, frisse manier tot je, én je leert een dialect kennen. Voor mensen die gelovig zijn, komt daar natuurlijk nog een derde dimensie bij: de religieuze dimensie.

Kruiwagen

Anne van der Meiden, predikant en gepensioneerd hoogleraar communicatiewetenschappen, is de man achter de *Biebel in de Twentse sproake*. In het voorwoord vergelijkt hij het Twents met een kruiwagen:

Biej 't anbeden van de Biebel in de Grönninger sproake (...) heb ik zeg, dat de grote vrachtwagens van de Nederlaandse sproake mangens an

Predikant en oud-hoogleraar communicatiewetenschappen Anne van der Meiden: "Ook in de Bijbel staan gewoon woorden die plat-menselijk zijn."

de grote stroat mot blieven stoan. Ze könt de zaandweg naor de achterdeur van oons zeelehoes nich aait in, um de bosschop of te leawern. Daor he'j ne schoefkoare veur neudig.

Als je de mensen écht wilt bereiken, moet je ze via de achterdeur van het zielehuis bezoeken, over de zandweg, met een kruiwagen ("ne schoefkoare").

Van der Meiden maakte zijn vertaling "met hōlp van ne begeleidingsgroep", waar behalve de nodige protestanten ook twee katholieken in zaten. Het boek Prediker begint bij hem zo:

Dit bint de weure van 'n Preadiker, David zienen zōn, könning in Jeruzalem. Weend, aans niks as weend, zeg 'n Preadiker, 't is almaol weend en dat is 't. 'n Means kleait der wat of oonder de zun en wat wordt he der better van?

De spelling van het Twents is veel rustiger dan die van het Jabeeks. Er zijn zo min mogelijk accent-

tekens en dubbele puntjes gebruikt, zegt Van der Meiden. "Een te ingewikkelde spelling stoort bij het lezen. Je moet het de lezer niet te moeilijk maken. De mensen hebben toch al geen ervaring met het lezen van dialect."

Veurtieds

Ook in het Twents ontbreken er woorden en uitdrukkingen die je nodig hebt bij het bijbelvertalen. Een mooi voorbeeld zijn de beroemde openingswoorden van Genesis ("In den beginne ..."). "Wij hebben daar in het Twents geen goed woord voor. We hebben toen zelf een woord moeten bedenken. *Eertieds* ('vroeger') kennen we wel. Naar analogie daarvan hebben we *veurtieds* bedacht: voordat de tijd begon."

Genesis begint nu zo:

Veurtieds begun God met 't scheppen van de loch en 't laand.

Platte taal werd in de Twentse Bijbel niet altijd uit de weg gegaan. "In het boek Spreuken staat een lofzang op een ijverige vrouw. De Statenvertaling heeft daar een vrij onbegrijpelijke vertaling. Van die vrouw wordt gezegd dat zij 'het brood der luiheid niet eet'. Bedoeld wordt: 'Die zit nooit stil.' Nou, daar heeft het Twents een standaarduitdrukking voor: 'Die zit nooit op 't luie gat.' Dat is misschien een beetje plat, maar iedereen begrijpt onmiddellijk wat het is. Wij kennen geen ander woord voor het achterste dan *gat*. We laten daarmee zien dat ook in de Bijbel gewoon woorden staan die plat-menselijk zijn."

De bijbelvertaling van Van der Meiden is een vertaling in 'het' Twents. Maar kan dat wel? Er bestaan alleen lokale dialecten van het Twents. Een algemeen Twents is er niet. Van der Meiden: "In de begeleidingsgroep zaten mensen uit verschillende delen van Twente. Mijn vertaling was een voorstel waar uitgebreid over 'gedisseld' werd. Het idee was om woorden uit verschillende varianten van het Twents een plaats te geven in het boek. Daardoor krijg je inderdaad een soort meng-Twents. Bijvoorbeeld het oude Twentse woord voor 'herder' is *scheper*. In Noordwest-Twente wordt dat woord meer gebruikt dan in mijn geboorteplaats Enschede: daar is het gewoon *herder*. Maar voor het coloriet hebben we dat oude woord toch af en toe gebruikt. En iedere Twentenaar weet wat een 'scheper' is, al gebruikt hij het woord niet in zijn eigen dialect."

Deze Bijbel is ook bedoeld als een eerbetoon aan het Twents? "Jazeker", zegt Van der Meiden. "En dan gaat het niet alleen om de woorden en de taal, maar ook om de sfeer. In het Twents, waarin men heel veel dingen niet met name noemt maar tussen de regels door naar voren brengt, kun je dan heel aardige resultaten bereiken. Als Jezus sterft, zegt hij in de Statenbijbel: 'Het is volbracht.' Maar in het Grieks staat er gewoon: 'Het is klaar.' Wij hebben dat vertaald als: 't Is doan.' Dat zegt een boer als hij van het land komt, als hij alle aardappels eruit heeft gehaald. En als je hier bij een sterfbed komt, hoor je dat ook: 'Nou dominee, 't is doan.' Het is gebeurd. Meer staat er niet." <

Twaalf vertalingen

Er zijn bijbelvertalingen in (minstens) twaalf dialecten: Gronings, Drents, Stellingwerfs, Twents, Achterhoeks, Genemuidens, Urks, Zeeuws, Venloos, Jabeeks, Bunschotens en Hoeksche Waards.

In drie dialecten (Gronings, Twents en Stellingwerfs – alle drie Nederlandsche dialecten) is de Bijbel in zijn geheel vertaald. In alle andere gevallen gaat het om vertalingen van delen van het Nieuwe Testament, en soms ook van de meer 'literaire' boeken van het Oude Testament (Prediker, Hooglied, Psalmen). Vaak is er uit de oorspronkelijke talen (Grieks en Hebreeuws) vertaald. Soms niet: dan is er vertaald vanuit het Standaardnederlands. Sommige vertalingen zijn individuele creaties, andere zijn het product van een werkgroep.

Dialectvertalingen worden meestal gemaakt door protestanten. Een uitzondering vormen de twee Limburgse vertalingen van delen van het Nieuwe Testament. In (het katholieke) Vlaanderen is tot nu toe (voor zover bekend) geen dialectvertaling van de Bijbel verschenen. Er bestaat alleen een wat vrijere bewerking van de vier evangeliën in het Limburgse dialect van Genk.

Reacties naar:
redactie@onzetaal.nl, of
Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a,
2596 HL Den Haag.
Formuleer uw reactie kort en
bondig, bij voorkeur in niet meer
dan 250 woorden.

Griekse spelling *Socrates*

DR. PAUL W.A.TH. VAN DER LAAN -
KLAASWAAL

Marc van Oostendorp schrijft in zijn artikel 'De namen van Socrates' (*Onze Taal* april) over het belang van de ideeën van Socrates voor de taalkunde. Een van die ideeën is dat een naam slechts een afspiegeling van de waarheid is.

Socrates zou zich bevestigd hebben gezien in zijn sceptische houding tegenover naamgeving wanneer hij had gezien dat zijn naam op het borstbeeld dat is afgebeeld bij het artikel, ook nog eens verkeerd gespeld is. Deze luidt immers Σωκράτης en niet Σοκράτης.

Snijkoek op de arm

W.E. BOOM - APPELSCHA

In Harrie Scholtmeijers artikel "Rotterdam' is een schip dat door de haven vaart", over de herkomst van Nederlandse gebaren (*Onze Taal* mei), las ik dat het in Noord-Nederland ooit gebruik is geweest om een jarije een koek op de arm te binden. Daarmee kreeg ik eindelijk, na vele jaren, een bevestiging van het bestaan van dit gebruik. Want met wie ik er ook over sprak, niemand kende het. Ik ben in 1937 in Amsterdam geboren, en ik weet nog dat ik op mijn verjaardag naar de kleuterschool ging met een snijkoek op mijn arm. Als ik het me goed herinner, kwam dit gebruik bij mijn vader vandaan, maar die was toen nog nooit in het noorden van Nederland geweest. Meisjes kregen trouwens een strik in het haar als ze jarig waren.

Drents gedicht [1]

MONIQUE UNGER - AMERSFOORT

Dank je wel, Guus Middag, voor het stuk over Erik Hartevelts gedicht 'Anzeggen' in de oorspronkelijke taal, het

Drents ('De taal van ...', *Onze Taal* mei). Ik kende het alleen in de Nederlandse vertaling, die ik heb bewaard nadat ik die was tegengekomen in de *Poëziekalender*. Hoewel die vertaling al indrukwekkend was, leek het gedicht toch niet helemaal af. Nu ik het origineel heb gelezen, heb ik dat gevoel niet meer.

De Drentse dichter Erik Hartevelde.

Drents gedicht [2]

ANTON HAVERKORT - WAGENINGEN

Guus Middag schrijft in de mei-aflevering van zijn rubriek 'De taal van ...' over een gedicht van Erik Hartevelde uit Nijlande. In dit in het Drents geschreven gedicht staat de regel "mien breur kiek naor beneden". Maar in de Saksische dialecten treedt er in de derde persoon enkelvoud tegenwoordige tijd vaak klinkerwisseling op. Dus: 'ikke gaoe, ieje gaot, (h)ij giet'. Naar mijn idee zou de dichtregel dan ook moeten luiden: 'mien breur kek (of kik) naor beneden'.

Naschrift Abel Darwin- kel, streektaalfunctionaris voor het Drents

Veel Drentse werkwoorden krijgen in de vervoeging van de derde persoon enkelvoud inderdaad klinkerwisseling, zoals dat ook bij een aantal werkwoorden in het Duits het geval is. Een uitzondering daarop is het Drents dat in Assen gesproken wordt. Daar is de klinkerwisseling

veel minder vaak te horen. Erik Hartevelde bracht een deel van zijn jeugd door in Assen, en heeft het Drents niet van zijn ouders meegekregen maar 'op straat' geleerd.

In het gedicht 'Anzeggen' gebruikt Hartevelde wel klinkerwisseling in het woord "stiet" ('staat'), maar de vervoeging van de derde persoon van het werkwoord *kieken* ('kijken') is bij hem "kiekt". Op z'n Assers dus.

Feministische namen

CHRISTINE SAAGER - APELDOORN

Aaf Brandt Corstius schrijft in de aprilaflevering van haar column 'Van Aaf tot z' over feministische namen voor "orkesten, boekhandels en andere collectiefjes". Als aanvulling daarop: een Amerikaanse vriend vertelde mij dat er jaren geleden een verhuisbedrijf in Amerika was waar alleen vrouwen werkten; de naam: The mothertrucks.

Kak

FRANK BEIJEN - HAARLEM

Aaf Brandt Corstius schrijft in de mei-aflevering van haar column 'Van Aaf tot z' over het gebruik van het woord

kak in plaats van *shit*. Volgens haar waren Amsterdamse acteurs de eerste gebruikers van dit woord. Zelf kwam ik de eerste *kak*-roepers tegen in Utrecht. In 2006 kende ik daar een lid van het damescorps UVSV, dat bij kleine tegenslagen 'kak' riep, wat toen nog erg origineel klonk. Het zou dus kunnen dat de *kak*-trend is begonnen in ietwat bekakte kring, maar zeker weten doe ik het niet.

Smous in het Afrikaans

C. VOLLBRACHT-MULLER - ARNHEM

Riemer Reinsma schrijft in het meinumnummer in zijn artikel 'Het klinkt als 'Joden weg!'' over omstreden straatnamen met de woorden *Joden* en *smousen* erin. Ik woonde vroeger in Zuid-Afrika, en het artikel deed me eraan denken dat ik me daar altijd verbaasde over het woord *smous*, dat in het Afrikaans 'rondreizende handelaar' betekent – een relatief veelvoorkomend beroep in een land met grote afstanden. Ook het woord *smousenwinkel* kwam voor, in de betekenis 'rommelwinkel'. ◀

'Klinkend Nederlands' Congres Onze Taal 7 november 2015

Op zaterdag 7 november vindt in het Chassé Theater in Breda het tweejaarlijkse publiekscongres van Onze Taal plaats. Thema dit jaar: 'Klinkend Nederlands'. Allerlei aspecten van uitspraak, spreektaal, stem-imitatie, uitspraakadviezen, het ontstaan van taal uit muziek, en de zingbaarheid van het Nederlands komen aan bod, aangevuld met opmerkelijke optredens. Niet te missen voor echte taalliefhebbers.

In het septemhernummer van *Onze Taal* vindt u het volledige programma en alle informatie om u aan te melden voor de dag. Reserveert u de datum 7 november alvast in uw agenda?

Welke achternaam in aanhef?

? Als je een brief of mail schrijft aan mevrouw Jansen-Hendriks, welke naam gebruik je dan in de aanhef en de adressering?

de adressering ook *mevr.* of *mw.* worden gebruikt, of helemaal niets: ook 'A. Jansen-Hendriks' is mogelijk.

Bij de aanhef is het van belang om te weten welke naam de aangeschrevene zelf als eerste voert. Als iemand zelf Hendriks heet en getrouwd is met iemand die Jansen heet, kan hij of zij zichzelf 'Jansen-Hendriks' noemen, maar ook 'Hendriks-Jansen' – beide manieren zijn toegestaan in Nederland. In het eerste geval komt in de aanhef de naam Jansen, in het tweede geval de naam Hendriks.

Lange tijd was het overigens gebruikelijk om bij vrouwen helemaal geen achternaam te vermelden in de aanhef – er stond dus alleen 'Geachte mevrouw' (of zelfs kortweg 'Mevrouw'). Maar die conventie geldt als ongeëmancipeerd, en is inmiddels sterk verouderd.

In de aanhef staat in dat geval alleen de eerstgenoemde naam: 'Geachte mevrouw Jansen' of, wat minder formeel, 'Beste mevrouw Jansen'. In de adressering komt de volledige naam te staan die de persoon gebruikt, bijvoorbeeld 'Mevrouw A. Jansen-Hendriks'. In plaats van *mevrouw* kan in

Illustratie: Matthijs Sluiter

Meer aanhefconventies

- Bij Nederlandse achternamen als *de Vries* en *van den Berg* krijgt ook het eerste woord van die naam een hoofdletter in de aanhef: 'Geachte heer De Vries', 'Beste mevrouw Van den Berg'. In België wordt de achternaam altijd zo geschreven als hij in het bevolkingsregister is vastgelegd: als iemand bijvoorbeeld 'vanden Castele' heet, staat in de aanhef ook 'Geachte heer vanden Castele'. (Overigens is in Belgische achternamen *Van* met een hoofdletter een stuk gebruikelijker dan met een kleine letter.)
- Wie niet zeker weet of de aangeschrevene een man of een vrouw is, kan zijn toevlucht nemen tot bijvoorbeeld 'Geachte heer/mevrouw Jansen'. Een komma of het woord *of* in plaats van de schuine streep is ook mogelijk.
- Als er twee personen worden aangeschreven, worden ze bij voorkeur beiden genoemd in de aanhef, bijvoorbeeld: 'Geachte heer en mevrouw Jansen', 'Beste heer Jansen, beste mevrouw Hendriks'.

LETTERLIJK EN FIGUURLIJK

In toom houden

? Waar komt de uitdrukking *in toom houden* ('in bedwang houden, onderdrukken') vandaan?

! Het woord *toom* heeft oorspronkelijk betrekking op paarden (of andere rijdieren): de toom is datgene waarmee je een paard leidt en vasthoudt, met andere woorden de combinatie van de teugels, het leidsel en het mondstuk. Als een ruiter een paard 'in toom houdt', heeft hij het dier in zijn macht en kan hij het goed 'besturen'.

In toom houden heeft ook in het algemeen de betekenis 'in bedwang houden, in zijn macht houden'. Je kunt het ook toepassen op personen: iemand die 'zijn kinderen in toom houdt', heeft ze onder de duim en zorgt ervoor dat ze geen onverwachte dingen doen. Ook kun je 'je gevoelens (driften, neigingen) in toom houden'; ook dan is *in toom houden* synoniem met *in bedwang houden*.

Beteugelen betekent hetzelfde als *in toom houden*; dit werkwoord is afgeleid van het woord *teugel*, en verwijst dus ook naar het in bedwang houden van een dier. Van *toom* is het werkwoord *intomen* afgeleid, dat min of meer een synoniem is van *in toom houden*. 'Toom je in', bijvoorbeeld, betekent 'Hou jezelf in bedwang'.

Foto: 123RF

Vergeeten zijn/hebben

? Is het 'Ze is haar paraplu vergeten' of 'Ze heeft haar paraplu vergeten'?

! Het is beide mogelijk. Wie afgaat op oude naslagwerken, zal daarin het advies tegenkomen om hier *heeft* te gebruiken, maar tegenwoordig is zowel *is* als *heeft* geaccepteerd.

In oude naslagwerken wordt het volgende onderscheid gemaakt. Bij *vergeeten* in de betekenis 'niet bij zich hebben' hoort *hebben*, bij de betekenis 'niet meer weten' hoort *zijn*: dus 'Ze heeft haar paraplu vergeten' en 'Ze is mijn telefoonnummer vergeten.' Maar in de hedendaagse taaladvies- en woordenboeken is dat onderscheid niet meer zo zwart-wit: het werkwoord *verge-*

ten kan in alle betekenissen met het hulpwerkwoord *zijn* worden gecombineerd. In de betekenis 'niet bij zich hebben', die in de zin over de paraplu bedoeld is, kan daarnaast nog altijd *hebben* worden gebruikt.

Confligeren/conflicteren

? Ik las laatst in een tekst over "confligerende visies". Is dat woord *confligerende* juist, of moet het *conflicterende* zijn?

! Beide vormen zijn juist; de werkwoorden *confligeren* en *conflicteren* staan allebei in hedendaagse woordenboeken. Wel is *conflicteren* een stuk gebruikelijker, waarschijnlijk

omdat dit meer op *conflict* lijkt.

Configeren sluit het meest aan bij de vorm van het woord in de brontaal, het Latijn. Het Latijnse werkwoord *confligere* betekent onder meer 'botsen, strijdig zijn'. Het voltooid deelwoord daarvan is *conflictus*, en daarvan is het woord *conflict* afgeleid. Het Nederlandse werkwoord *confligeren* is rechtstreeks uit het Latijn overgenomen, terwijl *conflicteren* hoogstwaarschijnlijk een late-re, in het Nederlands gevormde afleiding van *conflict* is.

Iets vergelijkbaars doet zich voor bij het werkwoord dat bij *interactie* hoort: zowel *interageren* als *interacteren* is mogelijk. Bij *ageren* en *acteren* is er een duidelijk verschil in betekenis ('handelend optreden' versus 'toneelspelen'); *ageren* komt rechtstreeks van het Latijnse *agere*, terwijl *acteren* via het Frans is afgeleid van *actor* ('toneelspeler, handelende persoon').

Nul fout/fouten

? Wat is juist: 'Clara had nul fout in het dictee' of 'Clara had nul fouten in het dictee'?

! Het is allebei mogelijk. *Nul fouten* is wat logischer, maar *nul fout* is ook heel gebruikelijk.

Na het telwoord *nul* volgt meestal een meervoudig zelfstandig naamwoord: 'Ik heb nul boeken', 'Oostenrijk behaalde

nul punten.' Het enkelvoud wordt onder meer gebruikt bij maten en gewichten: 'Het weegt nul kilo', 'Het is nul meter.' (Dat is niet zo vreemd, want het is bijvoorbeeld ook 'Het weegt drie kilo', 'Het is vijf meter.')

Maar het woord *fout* is een bijzonder geval. Naast zinnen als 'Ze had drie fouten' komt namelijk ook vaak 'Ze had drie fout' voor – onder meer in het onderwijs, maar ook daarbuiten. Misschien is dit ontstaan vanuit zinnen als 'Ze had er drie fout', maar dat is niet helemaal duidelijk. Ook bij *nul* bestaan twee mogelijkheden: 'Ze had nul fouten' en 'Ze had nul fout.' In verzorgde schrijftaal bestaat een lichte voorkeur voor *drie fouten* en *nul fouten*, maar de varianten *drie fout* en *nul fout* hoeven zeker niet afgekeurd te worden.

Overigens: dat er na *nul* in principe een meervoud volgt, komt waarschijnlijk doordat *nul* van oorsprong geen telwoord is. Het was een woord dat een onbepaalde hoeveelheid aanduidde, net als *aantal* in *een aantal mensen* en *groep* in *een groep cursisten*. Zo'n onbepaalde hoeveelheid werd van oudsher als iets meervoudigs gezien.

Opendag/open dag

? Is *opendag* één woord, of zijn het er twee?

! De juiste spelling is *open dag*. Het is een combinatie van het bijvoeglijk naam-

'Opendag' of 'open dag'?

woord *open* (dat hier 'openbaar, toegankelijk' betekent) en het zelfstandig naamwoord *dag*. Zulke combinaties krijgen in principe een spatie: *open vraag*, *open deur*, enz.

Sommige combinaties van een bijvoeglijk en een zelfstandig naamwoord worden na verloop van tijd aaneengeschreven als ze een specifieke betekenis hebben ontwikkeld en door veel taalgebruikers als een eenheid worden aangevoeld; voorbeelden zijn *hogeschool*, *jongelui* en *witlof*. Maar lang niet alle vaste combinaties worden aaneengeschreven; zo hebben *centraal station* en *oud papier* nog altijd een spatie. Dat geldt eveneens voor *open dag*, en ook voor het vergelijkbare *open avond* en *open huis*.

TAALTRAININGEN

In het najaar geven we weer enkele taaltrainingen. Er staan op dit moment trainingen gepland in Amsterdam op dinsdag 10 november (opfris-training), donderdag 19 november (korte training spelling) en zaterdag 21 november (complete training spelling).

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien ruim 2000 taal-kwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Test

A. Test uw spellingkennis

- a. dinkytoyautootje
b. Dinky Toy-autootje
c. dinkytoy-auto'tje
- a. frescoschilder
b. freskoschilder
c. fresquoschilder
- a. rozebottelcompôte
b. rozenbottelcompote
c. rozenbottelcompòte

B. Vergroot uw woordenschat

- charitatief*
a. liefdadig
b. prikkelbaar
c. winstgevend
- cataract*
a. slijmvliesontsteking
b. waterval
c. zeilboot
- skaffa*
a. Braziliaanse muziekstijl
b. ruw katoen
c. stoned

C. Zoek de fouten

- Al voor haar 25 jarig-jubileum bij een hypotheekverstrekker nijgde zij er toe de leaseauto af te danken en een treinabonnement eersteklas te nemen.
- Toen haar collegaconsultant aangaf not-amused te zijn over dit voornemen, switchete zij niet alleen van auto naar trein, maar ook van baan.

D. Extra

Wat is dit voor verkeersknooppunt: een schakelplein, een superrotonde, een turbo-rotonde of een weefplein?

De antwoorden vindt u op bladzijde 219 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

Derde Wereld/derde wereld De aanduiding *derde wereld* wordt met kleine letters geschreven.
>> www.onzetaal.nl/derdewereld

Mam(m)a en pap(p)a De schrijfwijzen *mama* en *papa* zijn het gewoonst, maar *mamma* en *pappa* zijn ook juist.
>> www.onzetaal.nl/mama

Zinde/zon Het werkwoord *zinnen* is zwak in bijvoorbeeld 'Het zinde me niet', maar sterk in een zin als 'Hij zon op wraak.'
>> www.onzetaal.nl/zinde

“In het Nederlands moet je creatiever zijn”

Gesprek met Dave von Raven van The Kik

De afgelopen vier jaar was The Kik zo ongeveer overal te zien en te horen met hun Nederlandstalige nederbeat. Voorman Dave von Raven over schrijven en zingen in je eigen taal.

KEES VAN DER ZWAN

Vorig jaar zomer klonk 's avonds op de radio het nummer 'Sunny Afternoon' van The Kinks, uit 1966. Tenminste, zo leek het bij de openingsakkoorden. Maar daarna hoorde je iets anders: niet het in licht geaffecteerd Engels gezongen "The taxman's taken all my dough, / And left me in my stately home", maar: "De fiscus nam m'n laatste cent, / Aan armoe ben ik best gewend" – in onmiskenbaar Rotterdams. Dit was niet Ray Davies van The Kinks, maar Dave von Raven van The Kik, in hun versie van deze jarenzes-tigklassieker. Het programma *Met het oog op morgen* had de band gevraagd een eigen draai te geven aan een zomerhit naar keuze.

De uitvoering van The Kik heette 'Op een zomerdag', en maakte in de studio veel indruk. Nog altijd

had het nummer de bekende lomige cadans en sfeer, maar de behendig hertaalde tekst, gezongen met dat Rotterdamse accent, gaf er een nieuwe glans aan. De dag daarna werd ‘Op een zomerdag’ in *Het oog wegens groot succes* herhaald.

‘Sunny Afternoon’ was niet het eerste Engelstalige sixtiesbeatnummer dat The Kik had vernederlandst. Op *Springlevend*, hun debuutalbum uit 2012, staan een paar van zulke bewerkingen, zoals ‘Zevenhuizer

“Dat was natuurlijk ook heel sixties, weet je wel: gewoon teksten maken die nergens over gaan.”

zondag’ – gemodelleerd naar ‘Pleasant Valley Sunday’ van The Monkees. Ook hedendaags werk werd aangepast. Zo zong The Kik vorig najaar in het programma van dj Giel Beelen een vertaling van ‘In Your Arms’ van Chef’Special, een lied over het verlies van een vader. Beelen was tot tranen toe geroerd.

Exotisch

Behalve de covers zijn ook de eigen nummers van The Kik Nederlandstalig. Maar in het prille begin, in 2011, deden ze alles nog in het Engels. Vanwaar die ommezwaai?

Dave von Raven: “Halverwege de jaren zestig had je overal beatmuziek, op alle continenten, ook in allerlei orthodoxe culturen. Dat is heel bijzonder, zeker in een tijd zonder internet. Al die obscure sixtiesdingen duiken tegenwoordig gewoon op, uit de raarste uithoeken: Iran, Hongarije, Mexico, Libanon, noem maar op. Het is erg leuk om te horen dat die bands allemaal net iets anders klonken, en dat ze vaak in hun eigen taal zongen. Dat gebeurde ook hier, en in die Nederlandstalige dingen zat veel absurdisme – bijvoorbeeld dat een heel nummer over sperziebonen gaat. Dat was natuurlijk ook heel sixties, weet je wel: gewoon teksten maken die nergens over gaan. Ik vond dat erg interessant. Een grote inspiratiebron voor mij was de verzamelserie *Biet-Het*, waarop veel van die Nederlandstalige nederbeatnummers staan – je hoort dan bijvoorbeeld een versie van ‘Wild Thing’ van The Troggs die ‘Waaro’ heet. Dat absurde Nederlands deed ook wel exotisch aan – in Engeland had je dat eigenlijk helemaal niet zo. De gekste tekst van The Beatles was ‘I Am the Walrus’, en daarin valt het dan ook nog wel mee. Dat exotische *Biet-Het*-gevoel vond ik supercharmant.”

“Maar er was ook iets anders: ik luisterde toen veel naar werk van Lennaert Nijgh, die teksten schreef voor Boudewijn de Groot. Dat vind ik echt de grootste Nederlandse liedtekstschrijver ooit. Hij heeft mij heel erg geïnspireerd.”

Puch

Dave von Raven (werkelijke naam: David Mellaart) is enorm gefascineerd door de jaren zestig, en dan niet alleen door de muziek uit die tijd. Meestal is hij gestoken in strakke Italiaanse Beatles-maatpakken,

en ook als dat een keer niet zo is, lijkt hij zó weggelopen uit 1966. Tijdens het gesprek draagt hij een paars polkadot-overhemd, en naar het café waar de afspraak is, kwam hij met de brommer: een originele Puch van vijftig jaar geleden.

Von Raven is wat je noemt een vlotte prater. Hij spreekt enthousiast, geestig en in onversneden Rotterdamse. Heel vaak zegt hij ‘weet je wel’ – de jaren zestig klinken ook door in zijn taal.

Dat je in het Nederlands bent gaan schrijven en zingen was dus niet omdat je wilde dat je teksten beter verstaan zouden worden?

“Nee, daar kregen we pas later mee te maken. En dat kwam eigenlijk door het publiek. Dat ging nu echt naar de teksten luisteren. Een hele rare gewaarwording was dat voor mij. Jarenlang, in mijn vorige band The Madd en in het begin van The Kik, heb ik Engels gezongen, en dan kon je maar wat brabbelen, en er zinnen doorheen gooien die er helemaal niet in hoorden. Maar nu zeiden mensen opeens: ‘We konden er niks van verstaan’, als bijvoorbeeld het geluid niet goed was. Dat is voor ons ook heel belangrijk geworden: dat als we live spelen, dat alles dan goed te verstaan is. Maar ook de teksten moesten nu dus kloppen.”

Je bent er toen meer aandacht aan gaan besteden?

“Ja, zeker nu mensen erop letten, wil ik ook zorgen dat je iets leuk krijgt. Ik vind dat je in het Nederlands net ietsje verder moet gaan dan alleen maar een gewone tekst. Je moet creatiever zijn met taal.”

Muzikat

Waar let je dan op als je schrijft?

“Tegenwoordig zit er in Nederlandse teksten maar weinig humor. Wij krijgen weleens op ons brood dat het bij ons altijd maar om te lachen is, of een gimmick, maar dat is niet zo. Ik probeer er gewoon als het kan een sprankje humor in te krijgen. Op onze tweede lp staat een nummer over een sprekende kat die in een ver land een beroemde gitarist is. Die noem ik dan een ‘muzikat’. Arjan Spies, onze gita-

Dave von Raven

Dave von Raven (1981, echte naam David Mellaart) volgde in Rotterdam de Havo voor Muziek en Dans. Hij was klassiek pianist en speelde piano in rock-'n-roll-orkestjes voordat hij in de ban raakte van garage en beat uit de jaren zestig. Hij richtte The Madd op, die twee goed ontvangen albums maakte en veel optrad, maar in 2010 uiteenviel. Met zijn nieuwe band The Kik schakelde hij al snel over op het Nederlands. Van het debuutalbum *Springlevend* (2012) kwam de single ‘Simone’, een bescheiden zomerhit. The Kik werd de huisband van *De wereld draait door*, en speelde in vrijwel iedere club, op ieder festival en in elke radio- en tv-studio. Deze zomer en herfst treedt de band op met protestzanger Armand, met wie ze dit jaar ook een album maakten.

Von Raven woont tegenwoordig in Delft. “Ik ben gaan samenwonen met mijn meisje. Het is gelukkig dicht bij Rotterdam. Je bent er zó op de brommer.”

The Kik als huis-
band van *De*
wereld draait door.

rist, zei toen dat ik de regel ‘Geen mens koopt z’n platen’ beter kon veranderen in ‘Geen hond koopt z’n platen.’ Geniaal vind ik dat – opeens die hond in een lied waarin alles kat-gerelateerd is.”

“Soms speel ik ook op een andere manier met taal. Dan zorg ik bijvoorbeeld dat een woord naar twee kanten werkt. In ‘Stil op het station’ zing ik: ‘Och wist ik maar op welke tijd in welke straat / De laatste bus naar jou toe / Gaat er een lijn / Een snel-dienst lijkt me wel zo fijn.’ Dat woordje *gaat* hoort bij ‘naar jou toe –’, maar ook bij ‘– er een lijn’.”

“En ik let erg op de klank, op het muzikale. Ik vind het fijn als woorden rijmen. Ik vind het ook mooi als dingen niet rijmen, maar daar ben ik zelf niet zo goed in. Lennaert Nijgh schreef regels die ook zonder veel rijm mooi en af zijn. Bijvoorbeeld het begin van ‘Prikkebeen’: ‘Hij staat in de sneeuw aan de poort van de stad / En prikt de dagen van

“Ik vind het fijn als woorden rijmen. Ik vind het ook mooi als dingen niet rijmen, maar daar ben ik zelf niet zo goed in.”

december op zijn hoed.’ Dat is één zin, die precies goed loopt en klinkt. Geweldig. Dat vind ik ook heel knap aan de samenwerking van Boudewijn de Groot en Lennaert Nijgh: dat Nijgh eerst zo’n tekst schrijft, en De Groot er daarna muziek bij maakt. Meestal is het andersom.”

Bij jullie ook?

“Ja. Als Arjan een nummer heeft geschreven, stuurt hij mij een demo waarop hij ‘Na na na na na’ doet. In zo’n neurie hoor je ook de accenten al. En dan ga ik de tekst schrijven.”

Psychedelisch

Hoe gaat het schrijven in zijn werk?

“Als ik teksten maak, is de dag voor mijn gevoel binnen een half uur om. Ik ga zitten, en als ik dan eenmaal aan de rol ben, dan is het net – het klinkt misschien een beetje psychedelisch – alsof ik word overgenomen door een soort van hogere macht. Het is alsof wat ik schrijf wordt geschreven. Ik heb niet een geloof, maar als er iets is wat me het dichtst bij dat gevoel heeft gebracht, dan is het dát wel. Ik heb het als ik muziek schrijf niet, maar bij teksten wel. Dat is wel apart hoor.”

“Van het resultaat word ik dan vaak ook heel gelukkig. Het nummer ‘Ruimtetuin’ bijvoorbeeld vind ik heel geslaagd. Het was iets wat Arjan nog had liggen, met een Engelse tekst. Het heette ‘The Atomics’. Daar heb ik dan het woord *ruimtetuin* voor verzonnen, en toen kwam die tekst: over zweven in de ruimte en alles wat daarbij komt kijken. Als ik dat nummer hoor, denk ik: wow, weet je wel, te gek man, leuk. En dat kán ik dan ook vinden omdat ik het gevoel heb dat ik het niet eens zelf heb gedaan.” **Zijn die Nederlandse teksten eigenlijk wel goed te zingen? Je hoort weleens dat Nederlands geen zangtaal is.**

“Dat heb ik nooit zo ervaren. Mensen zeggen dan dat het Engels van die lekker korte klanken heeft. Maar in het Nederlands kun je ook verkorten. De eerste regel van ‘Zevenhuizer zondag’ is ‘t Lokale bandje oefent hard aan een lp vol eigen werk.’ Dat *het* voor *lokale bandje* kun je makkelijk weglaten door er ‘t van te maken. Dat is heel prettig. Je kunt woorden verkorten, maar ook verlengen: van *melk* kun je *melluk* maken. Op die manier laat je die zinnen toch kloppen. Ik zou niet anders meer willen dan in het Nederlands zingen.”

Je Rotterdamse accent speelt een belangrijke rol.

“Ja. Toen we begonnen met The Kik hadden we toch

nog steeds een beetje het gevoel dat we moesten terugslaan – naar Amsterdam, ja. Dat was ook een beetje een running gag, waar ik altijd wel van gehouden heb. De strijd tussen 010 en 020 vind ik charmant. Dat speelde wel mee.”

“Als ik optreed of op tv ben, dik ik dat Rotterdams hier en daar misschien wel wat aan. Dat gaat vanzelf. Je acteert dan toch wel een beetje – je wilt jezelf laten zien. Ik merk ook dat het de spanning breekt. Met dat Rotterdams laat ik gewoon zien wie ik ben, en dat geeft me het gevoel dat ze me niks kunnen maken. Je wordt er onkwetsbaar door.”

Voorlezen

Lees je literatuur, poëzie?

“Weinig. Daar heb ik nooit veel tijd voor. Ik heb het altijd veel te druk met de muziek. *Ik Jan Cremer* heb ik gelezen, en *De avonden*, maar daar houdt het wel een beetje mee op. Ik heb er wel wat mee, maar ik heb er het geduld niet voor. Liever hóór ik het ook – op die manier ken ik bijvoorbeeld het werk van Jules Deelder. Daar luister ik dan naar. Als kind las ik wel heel veel: allerlei dingen die je door de school in je mik werden gesplitst. Prachtig

vond ik dat. Ik las ook graag voor. Misschien was dat al een soort van performen.”

Doen songteksten er eigenlijk wel toe? Je had het net over die obscure sixtiesbandjes uit de hele wereld. Die zingen vaak in een taal waar je niks van verstaat.

“En toch vind ik ze te gek. Dat is wel apart, ja. Er zijn voor mij ook nog steeds Engelse nummers waar de tekst helemaal ondergeschikt is aan de muziek, en die toch prachtig zijn. Sommige oude dingen van The Beatles bijvoorbeeld.”

“Maar tegelijk doen teksten er voor mij zeker wél toe, nu. Je merkt het ook aan anderen, hoe die reageren op onze hertalingen, bijvoorbeeld op wat wij hebben gedaan met dat nummer van Chef Special. Van die reacties stond ik echt te kijken. Volgens Giel Beelen lag het ook aan de taal – dat je het een-op-een kon verstaan. Dat zou kunnen, inderdaad.”

Wat is het beste Nederlandstalige liedje?

“Lastig. Misschien wel ‘Omdat ik van je houd’ van Jaap Fischer. Het is heel simpel en juist daardoor niet ordinair. [Zingt:] ‘Omdat ik van je houd / Omdat ik van je houd / Krijg ik het zo ontzettend koud / Als jij niet bij mij bent.’ Dat vind ik supermooi.” <

Sunny Afternoon – The Kinks

The taxman's taken all my dough,
And left me in my stately home,
Lazing on a sunny afternoon.
And I can't sail my yacht,
He's taken everything I've got,
All I've got's this sunny afternoon.

Save me, save me, save me from this squeeze.
I got a big fat mama trying to break me.
And I love to live so pleasantly,
Live this life of luxury,
Lazing on a sunny afternoon.
In the summertime (3x)

My girlfriend's run off with my car,
And gone back to her ma and pa,
Telling tales of drunkenness and cruelty.
Now I'm sitting here,
Sipping at my ice cold beer,
Lazing on a sunny afternoon.

Help me, help me, help me sail away,
Well give me two good reasons why I oughta stay.
'Cause I love to live so pleasantly,
Live this life of luxury,
Lazing on a sunny afternoon.
In the summertime (3x)

Ah, save me, save me, save me from this squeeze.
I got a big fat mama trying to break me.
And I love to live so pleasantly,
Live this life of luxury,
Lazing on a sunny afternoon.
In the summertime (5x)

Op een zomerdag – The Kik

De fiscus nam m'n laatste cent,
Aan armoë ben ik best gewend,
Zittend op een bankje in de zon.
Ze namen alles mee,
M'n platen, ja zelfs de tv,
Zittend op een bankje in de zon.

Haal me, haal me, haal me hiervandaan.
't Zal vast wel aan iets liggen, maar 'k weet niet waaraan.
Dan denk ik nog maar eens terug aan toen,
Dat ik stierf van de poen,
Zittend op een bankje in de zon.
Op een zomerdag (3x)

Het is niet enkel financieel,
M'n meisje werd het ook te veel,
Nam de benen evenals m'n auto.
En nu zit ik dus hier,
Ik neem nog maar een slokkie bier,
Zittend op een bankje in de zon.

Help me, help me, help me weer aan boord,
Ik moet allang weer thuis zijn voor het donker wordt.
Want ik hou zo van gezelligheid,
Maar ik ben nu alles kwijt,
Zittend op een bankje in de zon.
Op een zomerdag (3x)

Haal me, haal me, haal me hiervandaan.
't Zal vast wel aan iets liggen, maar 'k weet niet waaraan.
Dan denk ik nog maar eens terug aan toen,
Dat ik stierf van de poen,
Zittend op een bankje in de zon.
Op een zomerdag (5x)

Iets met vroeg en veren

Waarom zeggen we kortweg 'gevalletje boer-kiespijn' als we iemand krampachtig zien lachen? Moet het allemaal zo kort vanwege Twitter?

MARC VAN OOSTENDORP

“Dit is een gevalletje aap-mouw”, zei een collega onlangs. Hij zei het gekscherend, want dat is de toon waarop zo’n zin gezegd wordt. Ik hoor het in ieder geval de laatste tijd best vaak, samenvattingen van spreekwoorden in twee zelfstandige woorden, en altijd op een licht ironische toon: allemaal gevalletjes ‘spijker-kop’, ‘zwaluw-lente’, ‘boer-kiespijn’ of ‘spijkers-laag water’. En soms wordt het zelfs nóg korter, zoals in ‘de bekende druppel’.

Piepen

Het zijn geloof ik bijna altijd zelfstandige naamwoorden, al bood een onlinemuziekdienst me onlangs een lijst met muziek voor in de ochtend aan met de slogan “Iets met vroeg en veren”. Het werkt natuurlijk het best als die naamwoorden buiten het spreekwoord niet zo vaak in elkaars omgeving verkeren. Wie op een hippe manier ‘Zoals de ouden zongen, piepen de jongen’ wil zeggen, en er ‘ouden-jongen’ of ‘zongen-piepen’ van maakt, zal niet meteen begrepen worden.

Het is waar, je kunt het ook hebben over ‘iets met klok en klepel’, terwijl *klepel* juist heel vaak genoemd wordt in combinatie met *klok*; tegelijkertijd is *klepel* (helaas) zó’n zeldzaam woord dat het als het ware in zijn eentje al het hele spreekwoord tevoorschijn roept.

Pikanter

Sommige mensen denken in zo’n geval automatisch dat die verkor-

Illustratie: Hein de Kort

ting van spreekwoorden komt doordat de mensen tegenwoordig sneller praten of doordat ze op Twitter zo kort moeten zijn. Maar in taalzaken is dat altijd al zo geweest: een heleboel taalveranderingen uit de voorgaande eeuwen bestaan uit het voortdurend slijten van woorden en zinnen.

Ik denk bovendien niet dat het degenen die ‘aap-mouw’ zeggen te doen is om de fractie van een seconde tijdwinst die het oplevert als ze de rest van het gezegde niet uitspreken. Ook op Twitter passen die paar extra lettertjes vaak nog wel, zeker als je *gevalletje* weglaat. Het verklaart ook de speelse toon niet die mensen meestal gebruiken als ze zoiets zeggen. Het maakt het gezegde net iets pikanter omdat de luisteraar een klein beetje meer werk moet doen. Het brengt het cliché tot leven.

Nu-komt-de-uit-de

Dat het precies zelfstandige (en bijvoeglijke) naamwoorden zijn die we in deze nieuwe spreekwoorden gebruiken, zegt mogelijk iets over de manier waarop ons geheugen werkt. Zo’n gezegde zit kennelijk niet zomaar als een klomp taal in ons hoofd, maar heeft de structuur van een zin. Zelfstandige naamwoorden zijn nu eenmaal de meest betekenisvolle woorden in de taal – iedereen kent er tienduizenden voor van alles en nog wat.

Kennelijk kan een ongebruikelijke combinatie in heel korte tijd een spreekwoord oproepen: nauwelijks meer dan het kost om ‘nu-komt-de-uit-de’ te zeggen. <

Eerder in een iets andere vorm verschenen in de reeks dagelijkse blogs die Marc van Oostendorp schrijft op *Neder-L*.

Bladwachter

In *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916) beschrijft James Joyce hoe zijn jonge alter ego Stephen Dedalus na zijn hardlooptrainingen altijd met zijn oom Charles naar huis liep. Onderweg wandelde zijn oom soms nog een kapel binnen. De kleine Stephen zag hoe hij dan knielde en zachtjes las “uit een zwartbeduimd gebedenboek waarin onderaan elke bladzijde bladwachters waren gedrukt” (vertaling Bindervoet en Henkes, 2014).

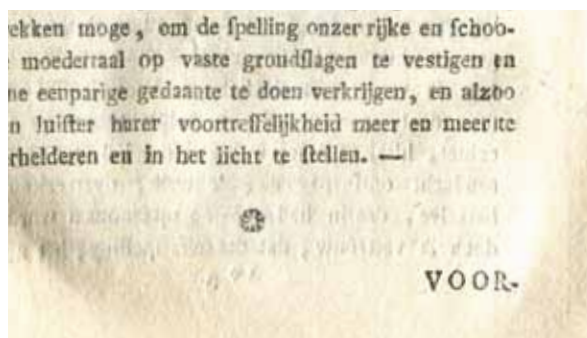
Bladwachters? Dat woord kende ik niet. In de Engelse tekst vond ik hier *catchwords*. Dat zei me ook niet veel. Franken en Knuth gebruikten in hun vertaling uit 1977 ook het woord *bladwachter*. Maar Max Schuchart koos hier voor enige uitleg: in zijn vertaling, uit 1962, las oom Charles uit “een beduimd gebedenboek waarin onder aan iedere pagina het nieuwe woord van de volgende bladzij was gedrukt” – en toen wist ik wat bladwachters waren. Nooit geweten dat ze zo heetten. Het woord staat gewoon in Van Dale.

De bladwachter sprak erg tot mijn verbeelding. Ik zag het meteen voor me: een leger van dappere woord-soldaatjes die naar de hun toegewezen plek aan de onderkant van een bladzijde waren gemarkeerd en daar nu kordaat stonden opgesteld. Daar kwam je niet zomaar langs. Alleen als je kon aantonen dat je de bladzijde helemaal had gelezen kreeg je een doorgangsbewijs: het eerste woord van de volgende bladzijde.

Maar in de praktijk was het niet zo soldatesk. Lange tijd was de bladwachter gewoon een handig hulpmiddel bij het zetten en drukken van boeken. En ook wel bij het voorlezen: dan hoefde je, terwijl je de bladzijde omsloeg, niet even stil te houden, want je wist het volgende woord al. Heel erg nodig waren ze ook weer niet; in de loop van de negentiende eeuw zijn ze vanzelf verdwenen.

In het boekenvak wordt de bladwachter ook wel ‘custos’ (het Latijnse woord voor ‘bewaker, wachter’) of ‘custode’ genoemd. Ook wel ‘reclame’ of ‘reclamant’. Of ‘wachtwoord’. Is dat allemaal belangrijk om te weten? De kleine Stephen Dedalus vond van wel: “Woorden die hij niet begreep zei hij keer op keer bij zichzelf tot hij ze uit z’n hoofd kende: en via die woorden ving hij glimpen op van de echte wereld om hem heen.”

GUUS MIDDAG

Globish

Esteemed present people, welcome on Tilbury University for this international conference on the use of the English language on non-Anglophonic universities. Heartely thanks to the speaker from Latvia, for his fascinating story on how the introduction of English at the university of Riga had lead to the complete destruction of their science-laboratories because during a nuclear experiment someone forgot that he was supposed to speak English. This only underlines the enormous importance of uniform language communication in the academic world. Because otherwise ... kaboom! This was a joke, haha.

We here at Tilbury University stick very much to the use of English, as you could have seen by example from the roadsigns we have in our corridors, that are all in English, so like they don't say 'verdieping' but 'floor' and not 'gebouw' but 'building', and cetera. And by the way, we made a small fault, the first floor is the second floor, the second floor is the third floor, the third floor is the fourth floor, the fourth floor is the fifth floor, the fifth floor is the sixth floor, the sixth floor is the seventh floor, the seventh floor is the eighth floor, the eighth floor is the ninth floor, the ninth floor is the tenth floor, andsofoorts andsofoorts.

Yes, we here at Tilbury University in Hollandy, Europy, are very cosmopolitically orientated to be internationalistically connected to the modern world of science and knowledge and technology and communication and innovation and research and everything of the present today, and of course tomorrow also in the future!

We know that some people put questionmarks by this situation, but let me tell you, they are running after the facts. You know why? They think that traditional language is important! That language is this holy vehicle that has to be worshipped and pampered and supported, pruned and fertilised like a rosegarden, because without it we will all go to the ratsmoday! But this makes nonsense! What is the nut of language? To bring information from A to B! Yes? And how do we do that, today the day? Our thinkings, how do we bring them over? Mostly through internet! We don't write, we don't speak, we mail, we app, we facebook, we twitter, we instagram. We move little packages of information back and forth over the internet! What is language? A protocol. Well, since recently we have a new protocol: the worldwide interweb! So bye-bye native languageculture and all that sort of things, and welcome to the language of the digital jungle! The stonecoal brabbelspeak of the globalwide academic worldcommunity!

Until so far for my remarks and spencers, I thank you well. And then I give now please the word to you, the room. Anybody a question? Yes, you there, please go standing. Yes, thank you. Say it but!

JAN KUITENBROUWER

Alle dialectwoordenboeken verzameld

Half juni is bij het Meertens Instituut de elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) gelanceerd. Daarmee kunnen veertig dialectwoordenboeken worden doorzocht. Maar wat kun je daar precies mee?

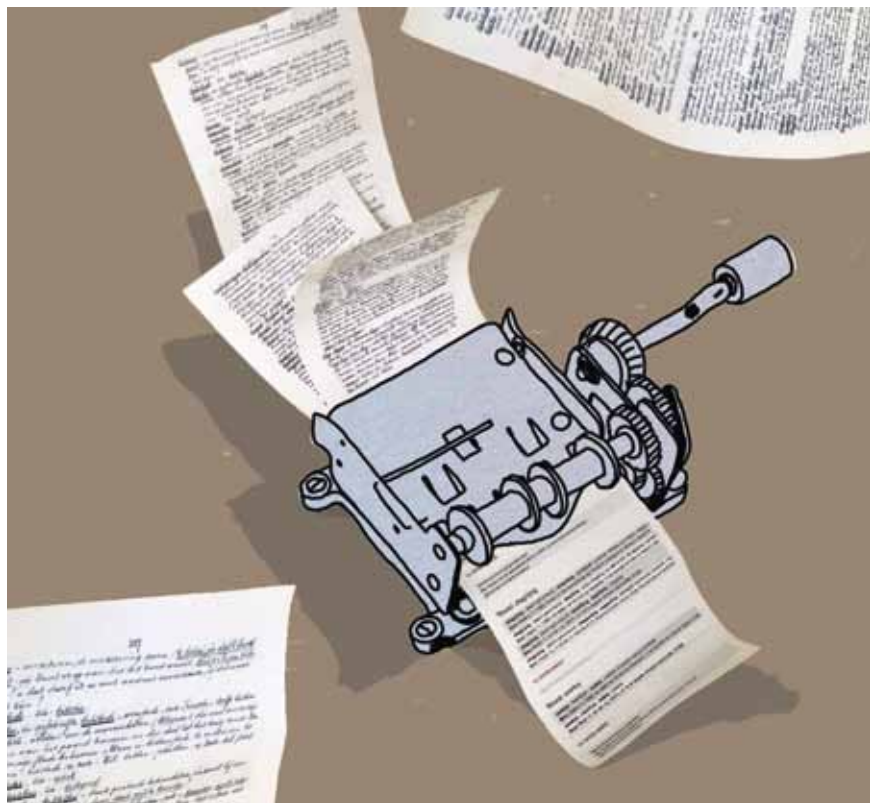
NICOLINE VAN DER SIJS

In 1851 merkte Matthias de Vries, grondlegger van het grote *Woordenboek der Nederlandsche taal* verheugd op dat er op dat moment steeds meer gegevens over de Nederlandse dialecten werden verzameld. Met profetische blik voorspelde hij: “Allengs zullen van verschillende dorpen, steden, gewesten, welbewerkte *Idiotica* ontstaan; eenmaal zullen zij tot een geheel te zamen-vloeiën.”

Dat woord *idiotica* dat De Vries gebruikt, is het meervoud van *idioticon*. Dat is niet iets wat met krankzinnigheid te maken heeft, het is de negentiende-eeuwse naam voor wat we tegenwoordig een dialectwoordenboek noemen – afgeleid van een Grieks woord dat ‘alledaags, gewoon’ betekent. Pas nu, bijna 165 jaar later, komt

De opbouw van de eWND bleek toch in één opzicht wel een ‘idiote’ onderneming.

de voorspelling van De Vries uit: half juni is een groot aantal dialectwoordenboeken uit Nederland in de elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) bij het Meertens Insti-

tuut ‘samengevloed’ tot één groot geheel.

De opbouw van de eWND bleek toch in één opzicht wel een ‘idiote’ onderneming. Het digitaal beschikbaar maken van de gedrukte woordenboeken, maar vooral het toevoegen van Nederlandse trefwoorden bij de dialect-ingen, is namelijk buitengewoon tijdrovend en lastig.

Staan kletsen

Als je bijvoorbeeld op het Nederlandse *negotie* zoekt, vind je dat het woord in 1936 in het Deventers *nagósi* luidde, in het huidige Stellingwerfs *negosie* is – terwijl men in het Gelderse Heerde *nago-sie* zegt, op de Veluwe *agotie*, *angotie* of *niegosie*, en in Zuid-Utrecht *goossie*.

Het aan elkaar koppelen van al die woorden via Nederlandse trefwoorden is gedaan door taalkundige stagiairs en vrijwilligers, en het was nodig om gebruikers van de eWND de mogelijkheid te ge-

ven alle dialectvarianten van een bepaald Standaardnederlands woord tegelijkertijd te vinden, zonder dat ze hoeven te weten hoe die varianten in de verschillende dialecten luiden.

Veel dialectwoorden hebben geen direct equivalent in het Standaardnederlands. In zulke gevallen moet er een lijst worden bedacht: er wordt dan een Nederlandse tegenhanger geconstrueerd. Dat is lang niet altijd eenvoudig. Maar het levert wel interessante inzichten op. Zo wordt in het Limburgse Thorn *barebinje* gebruikt voor ‘uren staan kletsen’: ‘Die vrouw stuit weer te barebinje.’ Wat is de Nederlandse variant van *barebinje*? Dat blijkt – als je het letterlijk vertaalt – *barenbinden* te zijn, een samenstelling van *baar* in de betekenis ‘kruij’ en *binden*: vroeger werden aarden potten die waren gebroken, voorzien van een houten hoepel; tijdens dat karweitje werd er kennelijk veel gekletst.

Kinderspelen

Wat heb je nu aan zo'n eWND? Ik zal dat laten zien aan de hand van een willekeurig voorbeeld: de namen van kinderspelletjes. Via de eWND kun je deze met één zoekopdracht tegelijkertijd opzoeken in tientallen dialectwoordenboeken. Bij de treffer 'kinderspel' bijvoorbeeld vind je dat Overijsselse kinderen hoepelen in 1835 'bandelen' noemden.

Springspelletjes blijken namen te hebben of te hebben gehad als *galchienspringen* (letterlijk 'galgie springen'), *hinkēpaarkē* ('hinkeperken') en *hippen* of *hoppen*. Tikkertje werd gespeeld onder namen als *boompienverlossen* ('boompjeverlossen'), *kriegertien* ('krijgertje'), *litse* (van *lits*, 'streep'), *sprouw*, *takkie-de-man speule*, *tikhonken* en *tikkien help*. Verstoppertje heette *bergemüske*, *hoortje*, *ieben*, *opschuilertje* of *wegkroepertien* ('wegkruipertje').

Bij *slingerdeslankie speule* bewoog een lange rij kinderen zich slingerend als een slang voort. Hinkelen was *britse*, *hinkeltjes-ket* of *pot-heenke*.

Er werden ook pikante spelletjes gespeeld. Zo gaven kinderen in de Zaanstreek elkaar een 'hazezoen', in een van de woordenboeken omschreven als: "twee kinderen nemen elk het uiteinde van een lange draad in de mond en eten die op, zonder daarbij de handen te gebruiken. Zijn hun monden bij elkaar dan geven zij elkander een hazezoen." In West-Friesland speelden kinderen *gatjeklap*: "geheim kinderspel waarbij een kind zijn of haar achterste ontblootte en er door een ander met de vlakke hand op liet slaan".

Draad door de naald

Bij sommige intrigerende spelletjesnamen, zoals *bottërkaarnēn*, *draad deur dē naoldē*, *eerpēl-*

kuulēchien en *tikketakketóge*, wordt volstaan met de informatie "een kinderspel" – vooralsnog weten we niet wat de spelen inhouden. Hopelijk komen we daar in de toekomst achter als we nog meer dialectwoordenboeken toevoegen aan de eWND. Overigens zijn vrijwilligers voor het vernederlandsen daarbij nog steeds welkom.

Er is ook een Vlaamse tegenhanger: www.woordenbank.be. In de toekomst zullen de Vlaamse en Nederlandse websites aan elkaar worden gekoppeld. Als we dan ook nog Friese woordenboeken toevoegen, zal de wens van Matthias de Vries eindelijk écht worden vervuld. <

De elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) is te vinden op www.meertens.knaw.nl/ewnd.

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

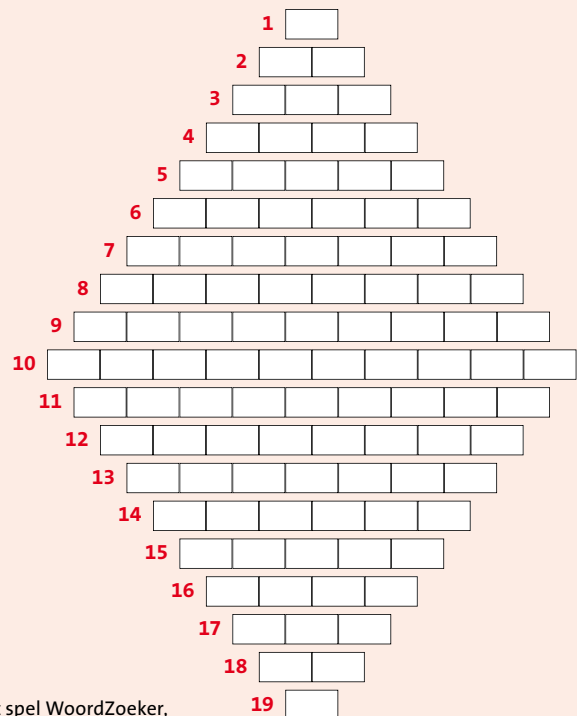
Deze maand weer een 'ruitpuzzel'. Vul per omschrijving één woord in (soms is het een woordgroep). Bij elk woord in de bovenste helft van de puzzel moeten dezelfde letters gebruikt worden als in het woord erboven, plus één extra; de volgorde mag veranderen. In de onderste helft verdwijnt er juist per woord(groep) een letter. Deze keer bevatten bovendien de twee tweeletterwoorden dezelfde letters, net als de twee drieletterwoorden, de twee vierletterwoorden, enzovoort.

Wilt u kans maken op de maandprijs, stuur dan voor 15 augustus de negentien woorden per e-mail naar puzzel@onzetaal.nl of per post naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

1. fosfor; 2. voorzetsel; 3. nachthemd; 4. geld; 5. ontsluit; 6. potentie bezittend; 7. in het vat (figuurlijk); 8. belangrijk tennismoment; 9. goederenvervoermiddel; 10. seizoensgebonden rustperiode; 11. personenvervoermiddel; 12. onbetekenende figuur; 13. ranglijst; 14. opsparen; 15. planten (bijv. van aardappels); 16. toegankelijk; 17. niets; 18. nachtspiegel; 19. onzijdig

De winnaar krijgt een van de drie versies van het spel Woordzoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het juninummer is Kees Bergman uit Amstelveen. De oplossing was: *Parisien*.

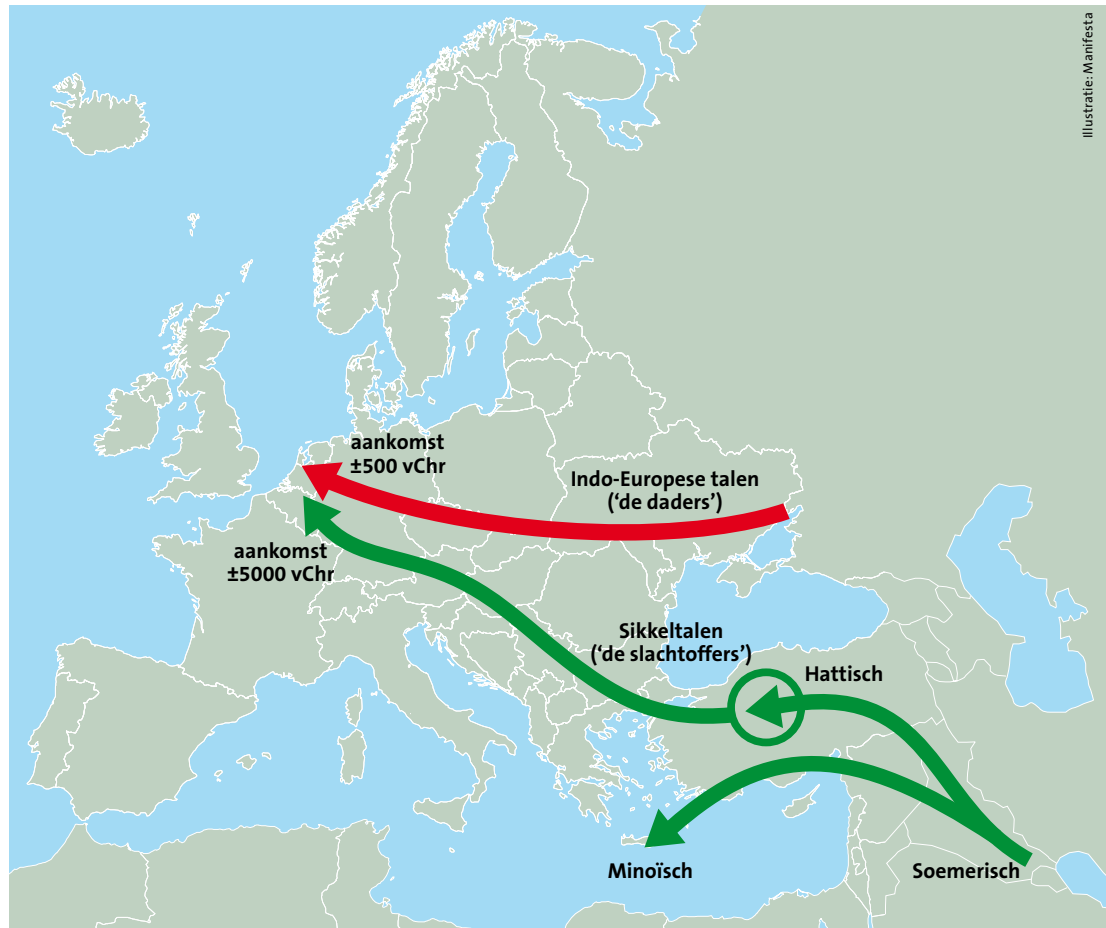

Wat was er vóór het Nederlands?

Sporen van prehistorische talen in de Lage Landen

Rond de jaartelling werden er hier Germaanse talen gesproken waaruit uiteindelijk ons Nederlands is voortgekomen. Maar wat klonk er vóór die tijd, duizenden jaren geleden? Hoogleraar Peter Schrijver is iets op het spoor.

GASTON DORREN

Het Soemerisch: bron van oeroude talen in de Lage Landen?

Welke prehistorische talen waren hier in een grijs verleden elke dag te horen? Een lastige vraag, want die talen zijn morsdood, en hebben geen geschreven bronnen achtergelaten. Maar talen overlijden nooit vanzelf; ze worden altijd uit de weg geruimd door een andere taal – de moordenaar. U bent dus in een detectiveverhaal beland.

We hebben een paar verdachten: de talen die enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling in de Lage Landen gesproken werden. Dat zijn het Germaans, vooral in het noordelijke deel, en het Keltisch, wat zuidelijker. Beide verdachten zijn aan elkaar verwant, want ze behoren allebei tot de grote Indo-Europese taalfamilie. Er lijkt nóg een verdachte te zijn, want taalkundigen vermoeden dat vóór het Germaans en het Keltisch nog een andere Indo-Europese taal (“Belgisch”, fluisteren sommigen) zich in onze contreien had verbreid.

In dit Indo-Europese clubje moeten we de dader van de prehistorische taalmoord zoeken. Niet dat de sprekers van die talen de sprekers van de voorafgaande talen hebben afgeslacht. Zoiets gebeurt wel eens, maar talen sterven zelden op die manier uit. Veel gebruikelijker is het dat sprekers van de ene taal er een tweede bij leren. Is die tweede taal nuttiger dan de eerste, dan is de minder nuttige na een paar generaties verdwenen.

Landbouwers

Maar het gaat in dit detectiveverhaal dus eigenlijk om een andere vraag: wie waren de slachtoffers? Met welke lijken hebben we van doen? Peter Schrijver, hoogleraar Keltische talen in Utrecht, heeft zijn vermoedens. “Dat zouden de talen van de eerste landbouwers kunnen zijn. De landbouw heeft zich tussen 8000 en 3500 v.Chr. vanuit de ‘Vruchtbare Sikkeltal’ in het Midden-Oosten over Europa verspreid.

België en Zuid-Nederland werden zo tegen 5000 v.Chr. bereikt. Onderzoek van prehistorisch DNA duidt erop dat zich hier daadwerkelijk agrarische immigranten van Midden-Oosterse origine hebben gevestigd. Doordat landbouw veel meer mensen kan voeden dan jagen en verzamelen, zullen de boeren de autochtone bevolking overvleugeld hebben. Dat geldt dan ook voor hun taal.”

En welke taal was dat? Welke taal hadden ze meegebracht uit de Vruchtbare Sikkkel, vanwaar ze rond 8000 v.Chr. immers aan hun lange volksverhuizing waren begonnen? Dat is niet bekend, want de oudste teksten dateren pas van 3350 v.Chr. Die staan op spijkerschrifttabletten, geschreven in het Soemerisch. Dat Soemerisch werd toen gesproken in het huidige Irak, het oostelijkste deel van de Vruchtbare Sikkkel. Het is alleszins mogelijk dat het Soemerisch

Het is dat later de Indo-Europese talen onze kant op zijn gekomen, anders hadden de Lage Landen nu misschien nog steeds zo'n 'Sikkeltaal' gesproken.

daar toen al duizenden jaren werd gesproken, dus het kan toch wel een van die oude Midden-Oosterse boerentalen zijn die we zoeken.

Een andere kandidaat is het Minoïsch, gesproken op Kreta en genoemd naar de man die het beroemde labyrint voor de Minotaurus liet bouwen: koning Minos. De oudste Minoïsche teksten dateren van rond 2000 v.Chr., maar het Minoïsche volk had zich al duizenden jaren eerder op Kreta gevestigd. En omdat hun oudste wortels in het Midden-Oosten liggen, is ook hun taal van belang voor Schrijvers onderzoek.

Familie

Het Soemerisch en het Minoïsch staan tot nu toe allebei bekend als talen zonder aantoonbare familie. Een van de belangrijkste elementen in Schrijvers naspeuringen is dat hij zowel het Soemerisch als het Minoïsch verbindt met een andere taal, en dan ook nog met precies dezelfde. Dat is er opnieuw een waar je zelden over hoort: het Hattisch. Het is dan ook al 3500 jaar geleden als spreektaal uitgestorven, in Turkije. Als Schrijver gelijk heeft, heeft hij dus drie oude talen samengebracht in één familie.

Het verband tussen het Soemerisch en het Hattisch is het stevigst. Schrijver laat gedetailleerd zien dat de grammatica's van beide talen meer overeenkomsten vertonen, onder andere in de werkwoordsvervoeging, dan redelijkerwijs toeval kan zijn. Dat is een beetje zoals de gelijkenis tussen de Nederlandse vormen *winnen* - *wonnen* - *gewonnen* en de Engelse vormen *win* - *won* - *won* nauwelijks toeval kan zijn (en ook niet is).

De tweede familieband van het Hattisch, die met het Minoïsch, is voorlopig een stuk minder overtuigend. Dat komt vooral doordat de Minoïsche teksten nauwelijks ontcijferd zijn. Maar van de vijf Minoï-

sche woorden die de deskundigen menen te kennen, lijken er twee ook in het Hattisch voor te komen – te toevallig om toeval te kunnen zijn. Daarnaast vertoont het Minoïsche werkwoord óók weer overeenkomsten met het Hattische werkwoord, zij het minder frappante.

Sikkeltalen

Voor het geestesoog van de speurder begint zich nu een scenario af te tekenen. 8000 v.Chr. spraken boeren in de Vruchtbare Sikkkel talen uit een taalfamilie die we voor het gemak even de 'Sikkeltalen' zullen noemen, waaronder een oude vorm van Soemerisch. Een deel van de bevolking begon te migreren in noordwestelijke richting: naar Kreta (Minoïsch!), naar Turkije (Hattisch!) en van daaruit geleidelijk steeds verder, duizenden jaren lang, tot in de Lage Landen. Hun taal veranderde in de loop der eeuwen, want dat doen talen nu eenmaal, maar het bleef in de kern een Sikkeltaal.

Zeker is dat allemaal nog niet, verre van. Misschien blijkt het Minoïsch, mocht het ooit ontcijferd worden, helemaal geen Sikkeltaal te zijn. Of misschien namen de boeren met hun Sikkeltaal ergens onderweg een heel andere taal over, die we niet kennen. Bij zo veel onzekerheden zijn extra aanwijzingen natuurlijk van harte welkom. Zijn die er? Zijn er bijvoorbeeld in de moderne Europese talen sporen van de Sikkeltalen te vinden?

Schrijver denkt van wel. Zo bevatten de moderne Europese talen woorden die onmogelijk uit het Indo-Europees kunnen komen. Schrijver heeft er voorlopig acht verzameld die 'Hattisch gedrag' vertonen. Dat betekent concreet: ze krijgen een voorvoegsel *a-* en in de volgende lettergreep valt een klinker weg. De details zijn ingewikkeld, maar in ieder geval hebben de Nederlandse woorden *leuwerik* (Frans: *alouette*), *merel* (Duits: *Amsel*) en *erts* (Oudduits: *aruz*) een rolletje in de redenering. Ook maakt Schrijver aannemelijk dat een Minoïsch woord voor 'varken' terug te vinden is in het Grieks, Litouws en Welsh.

Dezelfde richting

Zijn we er dus uit? Kan Schrijver, als een klassieke detective, alle betrokkenen in één kamer bijeenbrengen en aan het eind van een briljant betoog dader(s) én slachtoffer(s) nauwkeurig aanwijzen? Nee, dat niet. Een rechter zou met het huidige bewijsmateriaal geen genoeg nemen. Toch is Schrijver optimistisch. "Veel van de aanwijzingen afzonderlijk zijn niet al te zeker, maar ze wijzen wel onafhankelijk van elkaar in dezelfde richting. Dat is een methode die ook bij het ontcijferen van talen wordt gebruikt: je veronderstelt allerlei dingen, en uiteindelijk valt alles op zijn plaats – of niet."

En als dat inderdaad gebeurt, wat dan? Dan blijken de prehistorische talen van onze drassige delta de nakomelingen te zijn van de oudste Sikkeltalen van het Midden-Oosten, en dus familie van Soemerisch en de rest. Het is dat later de Indo-Europese talen onze kant op zijn gekomen, anders hadden de Lage Landen nu misschien nog steeds zo'n Sikkeltaal gesproken. Of had dan een andere moordenaar zijn kans gegrepen? Op die vraag kan zelfs Schrijver geen antwoord geven. <

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Venetiës van de Lage Landen

Dat Venetië al in de late Middeleeuwen een tot de verbeelding sprekende stad was, blijkt uit diverse Nederlandse aardrijkskundige namen. Al in 1381 wordt een buurt in Alkmaar Venidzen genoemd, waarop de naam van de huidige winkelstraat Fnidsen teruggaat. In Hoorn heet een in 1420 aangelegd eilandje Venidse. Waterrijke steden in de hele wereld vergelijken zichzelf graag met de archetypische kanaalstad in Noord-Italië. In Duits-

Het tegendeel is waar voor Venetië." Opmerkelijk is dat Tafur met geen woord van de 'reien' rept, de kanaaltjes van Brugge die zijn genoemd naar de rivier de Reie; het is hem alleen te doen om de economische rivaliteit tussen de twee handelsmetropolen.

Daarmee is Brugge de eerste Nederlandstalige stad die op één lijn is gesteld met Venetië. De bijnaam Venetië van het Noorden is echter van latere datum. Pas in 1827 vinden we een stadsbenaming die er enigszins op lijkt. In zijn *Verkorte geschiedenis der Nederlanden* schrijft Nicolaas van Kampen: "Echter werd de wolstapel door de Engelschen (...) naar Brugge verlegd, zijnde toen [in de veertiende eeuw – HB en NvdS] het Venetië van Nederland." Evenals Tafur ziet de historicus Van Kampen de overeenkomst tussen de twee steden nog in de handel. Vanaf de jaren zestig van de negentiende eeuw raakt de bijnaam voor Brugge in de mode in toeristische reisgidsen.

Watergrachten

In 1500 wordt Amsterdam in een anonieme stadsbeschrijving vergeleken met Venetië vanwege de moerassige ligging, die het noodzakelijk maakte beide steden op geheide palen te bouwen: "Voorts zoo is de stad Amsterdam bijna ghelijck Venetiën uut morrassen met grooten costen opgehalet." De Florentijnse koopman-geleerde Lodovico Guicciardini schreef in zijn beschrijving van de Lage Landen (1567, Nederlandse vertaling 1612) dat wie in Amsterdam onder de grond kon kijken, een mooi bos zou zien. Guicciardini noemt als eerste Venetiës grachten als vergelijkingspunt door te stellen dat Amsterdam "overmidts [= vanwege] locht, water, geleghentheydt [= ligging], menichte ende bequaemheydt [= geschiktheid] van Watergrachten ende Canalen bykants in alle straten loopende, overmits oock meer andere oorsaecken, der stad van Venegien seer ghelijck is."

Net als bij Brugge is de bijnaam Venetië van het Noorden voor Amsterdam van latere datum. De tot dusver oudste Nederlandstalige vindplaats is een vertaling uit het Frans. In de *Avondbode* van 12 april 1839 wordt de Franse auteur Charles Didier aangehaald: "Ware het geen heilighschennis Venetië met iets anders dan met zich zelve te vergelijken, ik zou zeggen: Amsterdam is het Venetië van het Noorden. Even als de koningin der Lagunen, is de koningin der Zuiderzee op eilanden getroond en bespoeld door talloze kanalen."

Sloot

"Alles gaat er per punter", zo werd in de *Leeuwarder Courant* in 1906 het Overijsselse dorp Giethoorn beschreven, "Hollandsch Venetië, en een der meest idyllische plekjes van Nederland." Begin twintigste eeuw was te Giethoorn het logement-café Hollandsch Venetië geopend. Al is door het nog steeds bestaande horecabedrijf de bijnaam in brede kring bekend geworden, toch ligt hier niet de oorsprong. Al in 1871 merkte de Groningse predikant Rinse Koopmans van Boekeren op: "Laat me u eerst mogen zeggen, dat Giethoorn met volkomen recht Nederlandsch Venetië wordt genoemd, daar dit dorp op ik weet niet hoeveel eilanden ligt, en zijn huizen alleen te water genaakbaar zijn."

Vanaf dat moment werd de bijnaam Venetië van het Noorden voor Nederlandse steden echt populair. Bij een onderzoek naar geografische vernoemingsnamen uit 1985 trof de Amsterdamse naamkundige Rob Rentenaar de toeristische eretitel aan voor "zowat alles wat aan een sloot ligt".

Anno 2015 is voor getergde inwoners van overspoelde binnensteden de vergelijking minder welkom. Op 16 maart jl. kopte *Het Parool* in een opiniestuk over toeristendrukke in de grachtengordel: "Nee, Amsterdam wordt geen tweede Venetië." <

Foto: Flickr / Piotr Howiecki

Giethoorn: een
Venetië van de
Lage Landen.

land wordt naar Hamburg verwezen met 'Venedig des Nordens', en in Zweden staat Stockholm bekend als 'Nordens Venedig'. Binnen ons taalgebied maken naast Amsterdam ook Brugge en Giethoorn aanspraak op de bijnaam 'Venetië van het Noorden'. Welke van deze drie Nederlandstalige steden heeft de oudste papieren, en waarop is de vergelijking gebaseerd? Een etymologische gondeltocht naar de oorsprong van een toeristische eretitel.

Koopwaar

De oudst bekende vergelijking van Brugge met Venetië is gemaakt door de Castiliaanse edelman Pero Tafur, die in 1438 Brugge, Sluis en Antwerpen aandeed. In zijn in het Spaans geschreven reisverslag (in 1874 in druk verschenen) noemt Tafur Brugge "een grote stad, heel rijk en met meer koopwaar dan waar ook ter wereld. (...) Mij lijkt het – en allen zeggen dat ook – dat veel grotere koophandel gebeurt in Brugge dan in Venetië. (...) Daar in Brugge komen alle naties van de wereld samen. (...)

Bij actuele gebeurtenissen duikt soms een metafoor op die vaak ook snel weer verdwijnt. *Over je eigen schaduw heen springen was er zo een. Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.*

Onderhuidse veenbrand

Waar rook is, is vuur. In de politiek kennen we uitslaande branden, rooksignalen en binnenbrandjes. Maar veel problemen hebben een cyclisch karakter: ze lijken opgelost te zijn, maar komen steeds weer terug. Zie de economische crisis, het vluchtelingenprobleem en de vogelgriep. Daarvoor hebben we een metafoor op maat: de veenbrand.

Sommige woorden zijn geboren om dienst te doen als metafoor. *Veenbrand* is er zo eentje. Een echte veenbrand zien we in het verstedelijkte Nederland nog maar zelden, een metaforische des te meer. “Veenbrand Griekenland kan ieder moment weer opspelen”, staat boven een artikel op RTL. Nu hebben ze in Griekenland laag- noch hoogveen, maar wel een slepende financiële crisis. Bij elke verplichte aflossing laait het vuur weer op; de veenbrand geeft de situatie goed weer.

De veenbrand is een verbijzondering van de conceptuele metafoor ‘crisis is vuur’. We hebben metaforische schoorsteenbrandjes, maar ook uitslaande branden en smeulende vuurtjes. “Met het sluiten van dit akkoord doofden VVD en PvdA een politiek conflict en een eventuele kabinetscrisis”, zegt NOS-journalist Ron Fresen over de bed-bad-en-broodcrisis. “Maar het vuurtje smeult nog steeds en de oppositie zal er in het debat maar wat graag de blaasbalg op zetten.”

De metaforische veenbrand is alles wat je van een metafoor kunt verwachten: een compact en pakkend beeld, direct duidelijk maar niet al te clichématig. Toch zijn er schrijvers die aan een veenbrand niet genoeg hebben. Zo omschreef *De Groene Amsterdammer* onlangs de vogelgriep als “een onderhuidse veenbrand”. Au! ‘Don’t mix your metaphors’, zeggen ze dan in het Engels. Mixen kan goede cocktails opleveren, maar geen goede beeldspraak. En met een onderhuidse veenbrand kun je alleen terecht bij het Brandwondencentrum in Beverwijk.

ERIK VAN DER SPEK

Veenbrand in Drenthe, 1917.

Hun-vrees

Het was nota bene de minister van Onderwijs zelf, zeg maar de baas van de taal, die in een toespraak op een congres voor leraren in opleiding zei te hopen dat docenten “flexibel leren inspelen op wat de tijdgeest hen via hun leerlingen laat zien”.

Ik zou het zelf geloof ik ook zo zeggen, maar volgens de taalnorm klopt het niet. Immers, het gaat hier om *aan iemand iets laten zien*, en dan met *aan* weggelaten. Dat is een duidelijk geval van meewerkend voorwerp zonder *aan*, en dat zou dus volgens de taalnorm *hun* moeten zijn: ‘wat de tijdgeest hun via hun leerlingen laat zien’.

Waarom heeft de minister (of haar tekstschrijver – of waarom heb ik voor mijn part) dan toch de neiging om *hen* te gebruiken? Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn.

Allereerst gaat het om een constructie met *laten*. Dat zijn meestal constructies waarbij je iemand iets *laát* doen. En die *iemand* is dan het lijdend voorwerp: ‘Ik laat hen iets doen.’ In dat geval heb je niet de mogelijkheid om er *aan* bij te zetten (‘Ik laat aan hen iets doen’), dus er is geen reden om het meewerkend voorwerp te noemen. Weliswaar kun je er geen lijdende vorm van maken (‘Zij worden door mij iets laten doen’ of ‘Zij worden door mij iets doen gelaten’), dus een echt lijdend voorwerp met alle eigenschappen die een normaal lijdend voorwerp heeft, dat is het nou ook weer niet. Maar het is daar zeker geen meewerkend voorwerp.

Doordat *iemand iets laten zien* dus lijkt op *iemand iets laten doen* zou je de neiging kunnen hebben om *iemand* als lijdend voorwerp te zien. Dat is dan wel onterecht, maar begrijpelijk.

Een andere oorzaak kan zijn dat er al een ander *hun* in de buurt staat (“via hun leerlingen”). In de correcte variant zou je dan twee keer vlak achter elkaar *hun* krijgen (‘wat de tijdgeest hun via hun leerlingen laat zien’). Dat vinden we niet zo mooi klinken.

Er is echter denk ik nog een derde oorzaak: *hun-vrees*. Door alle commotie rond de constructie *hun hebben* of *hun zeggen*, waarbij *hun* als onderwerp gebruikt wordt, is het persoonlijk voornaamwoord *hun* een beetje ‘besmet’ geraakt. Je kunt *hun* alleen met zekerheid correct gebruiken als bezittelijk voornaamwoord (*hun leerlingen*), alle andere gevallen zijn gevaarlijk. Dan moet je al een professioneel zinsontleder zijn om te weten wat voor zinsdeel het is. Dus vermijden mensen, vooral in schrijftaal, het persoonlijk voornaamwoord *hun* maar liever helemaal. Uit *hun-vrees*.

DE TAALPROF

Het zelfbewuste Gele Boekje

Welke Belgisch-Nederlandse woorden zijn er zoal? En welke horen tot de standaardtaal? *Typisch Vlaams* wil er een beeld van geven.

ANN DE CRAEMER

Metser ('metselaar'): goed Belgisch-Nederlands?

Tot voor kort hadden alleen de kleuren groen en wit een plek veroverd in de titel van een Nederlandstalige woordenlijst, maar naast het Groene en het Witte Boekje is er nu ook het Gele Boekje, van de Vlaamse krant *De Standaard*. In januari stak het in een oplage van 130.000 exemplaren gratis bij de weekendeditie; het werd voorgesteld als een leidraad voor de redacteurs van *De Standaard*, een interne stijlguide die de krant met de lezers wil delen. Die leidraad kwam er omdat redacteurs vaak twijfelden over welk Belgisch-Nederlands woord ze wel of niet mochten gebruiken. Het Gele Boekje moest helderheid scheppen: van duizend 'Vlaamse' woorden,

Van het Gele Boekje mag *confituur* wel – en dat voelt, nou ja, als een overwinning op de lijstjes van toen.

zinswendingen en uitdrukkingen gaf het aan welke de krant voortaan als standaardtaalig Belgisch-Nederlands zou aanvaarden.

Veranderde mentaliteit

In januari meldde *De Standaard* al dat ze haar gids ook ter beschik-

king wilde stellen aan het grote publiek. Dat is nu gebeurd: onlangs verscheen de handelseditie van het Gele Boekje, dat twee duidelijke veranderingen heeft ondergaan. Ten eerste is het boek met vierduizend lemma's een pak dikker. De verklaring daarvoor staat in de inleiding: het wil "een beeld van de Belgisch-Nederlandse woordenschat" geven – en niet toevallig zijn in Van Dale ongeveer vierduizend woorden als Belgisch-Nederlands gemarkeerd. Een tweede en opmerkelijker verschil met de gratis versie is de titel. *Het Gele Boekje* was namelijk nooit de officiële titel, maar de benaming waarmee de krant het boek promootte. De gratis editie heet *Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn?*, de handelseditie *Typisch Vlaams*. Uit die nieuwe titel spreekt duidelijk een groter zelfbewustzijn. Het werkwoord *mogen* in de oorspronkelijke titel riep wellicht nog te sterk het beeld op van de 'zeg-niet-zeg-wel'-lijstjes die ook ik als kind uit het hoofd moest leren – en dat terwijl het Gele Boekje net een uiting wil zijn van een veranderde Vlaamse taalmentaliteit waarbij men niet langer klakkeloos de Noord-Nederlandse taalnorm volgt.

Dat de lijst niettemin woorden goed- of afkeurt door er het symbool 'duim omhoog' of 'duim omlaag' aan te voegen, leidde in

januari tot kritiek van Johan De Schryver, docent Nederlands aan de KU Leuven. Hij vond dat de uitgave blijft hangen in het goed/fout-kader. Zelf ervaar ik het boek nochtans als veel minder normerend dan de lijstjes die ik indertijd op school moest leren. *Typisch Vlaams* is immers een erkenning van maar liefst drievierde van het Belgisch-Nederlands – want dat is het gedeelte van de vierduizend woorden dat nu een 'duim omhoog' heeft. Bovendien laat het zien dat het zinloos is om een heleboel woorden uit die oude lijstjes te blijven weren uit de Vlaamse woordenschat.

Chauffage

Laat mij een aantal voorbeelden geven. Zowel op de lagere en middelbare school als tijdens mijn studie Nederlands aan de Universiteit Gent leerde ik dat we (de Vlamingen) niet 'confituur' moesten zeggen, maar 'jam'. Ik wist dat mijn landgenoten in de supermarkt mij niet zouden begrijpen (of in lachen zouden uitbarsten) wanneer ik hun zou vragen waar de jam stond, maar toch moest ik het woord als 'juist' aanvaarden, hoewel ik het nooit zou gebruiken. Van het Gele Boekje mag *confituur* wel – en dat voelt, nou ja, als een overwinning op de lijstjes van toen. Idem bij *chauffage*, waarvan ik altijd moest leren

dat het *centrale verwarming* is. Alleen vraag ik me af: waarom krijgt *chauffage* in de gratis versie van het Gele Boekje een duim omlaag, en in de handelseditie een duim omhoog? Hetzelfde geldt voor *allergisch aan en metser* ('metselaar'): fout in de gratis versie, juist in de handelseditie. Komt dat doordat de samenstellers minder streng zijn voor het grote publiek dan voor de redacteurs van *De Standaard*?

Precies door het gebruik van de duimen hinken de uitgaven volgens VRT-taaladviseur Ruud Hendrickx op twee benen. Ze bewerken niets te willen voorschrijven, maar, aldus Hendrickx in januari, voor het Gele Boekje werd samengewerkt met de Nederlandse Taalunie, en "dan ben je als lezer gauw geneigd om de link te leggen met het Groene Boekje, met de officiële spelling." De handelseditie heeft weliswaar geen geel omslag, maar wordt in de marketingcampagne nog steeds 'het Gele Boekje' genoemd. Als *De Standaard* als Vlaanderens grootste kwaliteitskrant een taalboek onder die naam promoot, zullen er beslist mensen zijn die aan het werk een officiële status toekennen.

Advies

Toch geloof ik dat de meerderheid van de Vlamingen *Typisch Vlaams* niet zal kopen om te weten wat ze wel of niet mogen zeggen. Ze zullen het eerder zien als een statement, namelijk de erkenning van een pak woorden die ze vroeger van 'de Nederlanders' niet mochten gebruiken. De duimen zullen ze niet interpreteren als een verbod of gebod, maar als een vrijblijvend advies. Niettemin

noemde taaljournalist Wim Daniëls het boekje nog steeds "een aanslag op de Vlaamse identiteit, want waarom moet aan Vlamingen opgelegd worden welke woorden ze wel en niet mogen gebruiken?" Daniëls hoeft niet te vrezen: *Typisch Vlaams* zal slechts een eerste stap in een Vlaamse taalkundige evolutie zijn. Ik geloof dat het een kwestie van tijd is eer de duizend woorden die een duim omlaag krijgen, ook zullen worden aanvaard als Belgisch-Nederlandse standaardtaal. Misschien krijgt de titel *Typisch Vlaams* er dan zelfs een uitroep-teken bij. <

VERTAALD DOOR ...

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Harrie Lemmens

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Als een *brandend huis* van de Portugese schrijver António Lobo Antunes bestaat uit vijftientig innerlijke monologen die elk uit één zin van ruim tien bladzijden bestaan. Het grootste probleem bij het vertalen van zo'n boek is het vinden van het juiste ritme en de juiste toon. Ook het Nederlands moet klinken als een vloeiende en tegelijkertijd springerige woorden- en gedachtenstroom. Wat gebeurt er in ons hoofd? Daar gaat het om, dat probeert de Portugese schrijver-psychiater duidelijk te maken. Het dwingt je heel secuur maar ook 'vrij' te zijn – bijna onvermijdelijk wanneer het om spreektaal en haast ongestructureerd 'denkwerk' gaat, vol herinneringen aan liedjes en woordspelletjes. Een daarvan is het zinnetje "dança o cão dança o gato dança o feijão carrapato"; het betekent 'danst de hond danst de kat dansen de bonen ...' – en op de plaats van de puntjes zat mijn vertaalprobleem. De laatste twee woorden uit de zin van Lobo Antunes verwijzen naar hoe mooi die bonen kunnen springen als je ze uit het pak in een vergiet of op tafel gooit.

Hoe hebt u het opgelost?

Om dat te behouden heb ik gekozen voor een onzinwoord dat muzikaal klinkt en waarvan het slot rijmt op "kat", en dat zich als derde dier bij de eerste twee voegt. De bedoeling is dat het een ter plekke verzonnen nonsensrijmpje lijkt om een kind braaf zijn bonensoep te laten opeten, want zo herinnert Lobo Antunes zich dit zinnetje, schrijft hij in een van zijn prachtige columns. Het werd: "danst de hond danst de kat dansen de bonen van fadde-larat".

Harrie Lemmens (1953) vertaalde proza en poëzie van onder anderen Pessoa, Saramago en Lobo Antunes, en schreef naast essays en recensies een boek over Brazilië, *God is een Braziliaan* (2014). In 2006 kreeg hij de vertaalprijs van het Nederlands Letterenfonds.

Foto: Ana Carvalho

Onze Taal zoekt een
stafmedewerker

Zie de vacaturetekst op de website van Onze Taal:
www.onzetaal.nl/vacature.

Wied het woordkruid!

Overbodige woordjes ... ze zijn de fameuze dr. E.I. Kipping een doorn in het oog, maar vooral: een ruis in het oor.

DR. E.I. KIPPING

OP- EN NEDERLANDICUS

In 1986 verscheen bij uitgeverij Veen de bundel *Klein gebrek geen bezwaar*. Dit handzame werkje bevat een keuze uit de zes brievenboeken van Gerard Reve. De selectie is van hemzelf.

In een epistel aan een zekere Jan H. bekent de schrijver op 20 februari 1968: "Ik ben erg nieuwsgierig naar die Roger, hoe of dat hij verder heet, zijn geboorteplaats, -dag en -tijd."

Onnozel Nederlands

"Hoe of dat hij verder heet" – zo'n tantebetjestijltje werkt op mijn lachspieren. Waarom? Omdat ik er zeker van ben dat Gerard Reve grammaticaal wel beter wist, toen hij lucht gaf aan zijn nieuwsgierigheid naar "die Roger". De begenadigde stilist schreef in taalkundig opzicht immers volmaakt. Met trots beriep de volksschrijver zich erop dat men in al zijn aan de kroontjespen ontsprongen manuscripten nimmer de vinger heeft kunnen leggen op een door hem over het hoofd geziene schrijf- of taalfout, ook al bediende hij zich regelmatig en met opzet van onnozel, krom en archaisch Nederlands.

Een ironische aanhef als "Ik dacht bij mijn eigen laat ik Ben S. maar eens schrijven" werd derhalve door de redacteur der uitgeverij, noch door de corrector, noch door de zetter veranderd in een weliswaar juist maar futloos 'Ik dacht bij mijzelf laat ik Ben S. maar eens schrijven.'

Alle revianen gevoelen immers aan hun water dat hun na een inleidend zinnetje als 'Ik dacht bij mijzelf ...' een minder amusante overweging te wachten staat dan

Foto: Rieel Bazem

na de getourmenteerde aanhef "Ik dacht bij mijn eigen". In dit tweede geval volgt er gegarandeerd een potje 'geuwehoer waar zegen op rust'.

Naald van de pick-up

Terug naar die Roger en "hoe of dat hij verder heet". In dit zinsdeel staan twee overbodige woordjes: *of* en *dat*. 'Hoe hij verder heet' was voldoende geweest, maar de toevoeging van die voegwoorden geeft aan de belangstelling van de briefschrijver een komieke hijgerigheid.

Nu kunnen wij hier nog van een bewust gemaakte stelfout spreken, maar in niet-literaire krantenartikelen komt zulk gebroddel simpelweg voort uit gemakzucht en onachtzaamheid.

Steeds vaker struikel ik bij het lezen van journalistieke teksten over loze toefjes onkruid, opgeschoten tussen de stoeptegels van de woorden die er wél toe doen. Het voelt als een steentje in je schoen, zand in de zwembroek, een draadje spinazie tussen mijn tanden. Misplaatste voegwoorden van causaliteit, graadaanduidend gevolg, beperking en vergelijking halen het ritme uit de tekst, vergroten het onbegrip en dwingen

ons tot het herlezen van de gehele zin.

Het is alsof dat mijn luistergenot wordt bedorven naarmate doordat er stof zit, op de naald van de pick-up alvorens. En dit om terwijl ik eerdat namelijk wil genieten van hoe mooi of dat de muziek is.

Waarde lezer: wied het woordkruid! <

Je gaat je afvragen hoe ~~of~~ jijzelf behandeld zou worden in een soortgelijk geval.

Er waren natuurlijk verhalen over rode wijn, tabak, lange nachten, zijn vrouw Paula, Kouwenaars huis in Frankrijk en zijn ziekenhuisbed, waarin de 91-jarige zei dat hij zijn oeuvre nu toch wel als voltooid beschouwde – maar niet dan nadat hij geïnformeerd had ~~naar~~ hoe uitzonderlijk het nu uiteindelijk was dat zijn *totaal witte kamer* nu al de achtste druk beleefde.

(NRC Handelsblad)

Op tv, op straat, online – overal hoor en lees je weer net iets andere talen en taaltjes. Guus Middag staat er maandelijks bij stil.

De achteruitgang

In het voorjaar van 1947 ging het niet zo goed met de dichter Jan Hanlo. Hij kreeg last van psychische problemen en hij begon merkwaardig gedrag te vertonen, zoals de dwangmatige neiging om achteruit te lopen. Hanlo heeft zelf een verslag van zijn psychose geschreven: *Zonder geluk valt niemand van het dak* (1972). Daarin vertelt hij dat hij op een dag met een collega op straat liep: Hanlo liep achteruit, een paar meter voor de ander, en bleef hem steeds recht in de ogen kijken. Daar was de collega niet zo van gediend. Er ontspon zich een kleine ruzie tussen de twee, er kwamen wat mensen omheen staan, en ook een agent “die mij zei mee te komen”. Hanlo ging mee, maar ook nu weer op zijn eigen merkwaardige manier: achteruitlopend, een paar meter voor de agent, op het trottoir, totdat “we rechtstreeks halt hielden voor de deur van een psychiater”.

Omkeergedicht

Het is moeilijk om in deze scène niet een vorm van symbolisch handelen te zien. Dat doet Hanlo zelf ook. In zijn verslag meldt hij dat hij in deze tijd af en toe ook woorden achterstevoren begon te schrijven. En hij begon te fantaseren dat zijn lange omkeergedicht “Wij komen ter wereld” nog eens

werkelijkheid zou worden. Daarin komen wij niet op de normale manier ter wereld, als baby, in een kraambed, maar omgekeerd: “Wij komen ter wereld, met rouw, uit de graven”. En daarna voltrekt alles zich ook in omgekeerde volgorde, als in een film die begint bij het einde: de lijkwagen rijdt terug, de nabestaanden lopen achterwaarts weg van het sterfhuis, de dode ontwaakt en geneest van zijn kwalen en begint ernstig en wijs aan zijn leven. Het is een leven waarin geen steden worden gebouwd, maar gesloopt. Er wordt geschreven “met blankmakend schrijfstift”. De mijnen worden niet leeggehaald, maar zorgvuldig weer opgevuld met steenkolen en olie. De kogel wordt een “helende kogel, gezocht door geweren”.

Het is een aanstekelijk gegeven. Je kunt er lang mee doorgaan, en dat doet Hanlo dan ook. In 55 regels draait hij het leven om tot één grote, helende, vervolmakende beweging: “Gaandeweg worden wij steeds meer harmonisch, / wanneer wij bereiken de tijd die men jeugd noemt.” Daar zit voor Hanlo de clou van dit gedicht. In “de tijd van de jeugd” zag hij “de tijd van de schoonheid”. En dus zag hij de normale gang van het leven als een achteruitgang. Daar wilde hij, liefhebber van de jeugd in het algemeen, en van jonge jongens in het bijzonder, zich niet bij neerleggen. Hij verzette zich: als dichter met een lang vers waarin de tijd moedwillig wordt omgekeerd, en als mens door soms, in moeilijke tijden, achteruit te gaan lopen.

Ontbraden

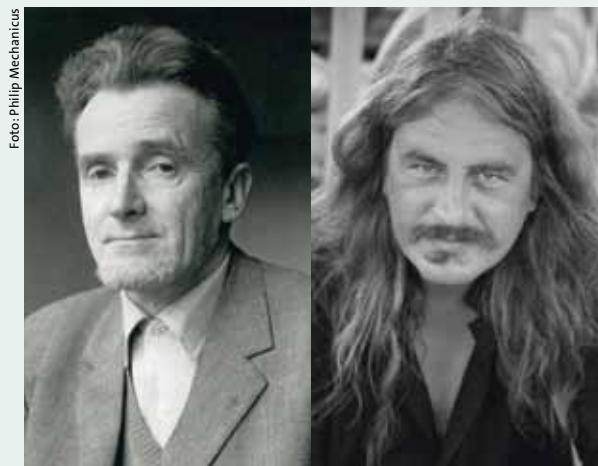
In zijn dit jaar verschenen bundel *Idyllen* schrijft Ilja Leonard Pfeijffer in het begin van een gedicht niet dat hij het vlees in plakken snijdt, maar het vlees weer aaneenplakt tot dieren “die loeiend uit het slachthuis naar de weide snellen”. Dat klinkt vreemd. Maar

als we even later lezen dat die koeien in de wei “de boterbloemen planten met hun gulle monden”, dan wordt ons duidelijk dat ook hier een film achterstevoren wordt afgedraaid. In de bomen zitten vogels te zingen die zojuist uit de braadpan zijn teruggekeerd; het zijn “ontbraden” vogels. Even later zien we ze “terug (...) kruipen in een rond en glimmend ei”. Het procédé is even aanstekelijk als bij Hanlo en het roept vergelijkbare beelden op. Bij Pfeijffer worden projectielen door kanonnen met hun loop weer ingeslikt. En zoals bij Hanlo de scholen zorgen voor het “leren vergéten”, zo “groeit” bij Pfeijffer “de wereld met almaar minder weten”.

Het lange gedicht lijkt een lofzang te worden op het tegendraadse leven. Met veel bravoure houdt Pfeijffer ons zijn bevoorrechte leven als omkeerdichter voor, maar dat lukt toch niet helemaal. Voor zo’n dichter is het de kunst om alle letters van de pagina te laten verdwijnen “totdat er niets meer staat”. Een hele klus! Naarmate het gedicht vordert, begint het steeds meer in zijn eigen staart te bijten, en beginnen wij ons af te vragen: wat is dat eigenlijk voor raar verlangen om achteruit te willen leven? Wat is precies de winst?

In de slotregels komt de aap uit de mouw. Ook bij Pfeijffer speelt de liefde een rol. Er is een geliefde met wie het allemaal is misgegaan, en dat spijt de dichter nu zeer. Hij zou niets liever willen dan de tijd weer terugdraaien, om het allemaal weer goed te maken. Pfeijffer: “Zo wou ik dat ik jou pas morgen had ontmoet / en alles wat ooit fout ging, ging dan zeker goed.”

Cher zong ooit, in vergelijkbare omstandigheden: “If I could turn back time”. Het is de oerkreet van de spijt. <

Jan Hanlo (links) en Ilja Leonard Pfeijffer.

Foto: Philip Mechanicus

Foto: Gelya Bogatishcheva

Drs. P (1919-2015)

RUTGER KIEZEBRINK

Het overlijden van dichter en taalvirtuoos Drs. P op 13 juni maakte veel los in allerlei media. Maar misschien wel het opvallendst was zijn overlijdensadvertentie in *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*. Die had hij zelf geschreven, met de hand, in de vorm van een ollekebolleke – geheel volgens de regels van zijn favoriete versvorm (die hij zelf ooit geïntroduceerd had), én met een typerende toon: een ernstige mededeling met een knip-oog.

Het was een heel toepasselijke afscheidsboodschap. In vrijwel alle teksten van Drs. P (pseudo-

niem van Heinz Polzer) komen die elementen terug: zorgvuldig rijm volgens een vast schema, een strak metrum, een mengeling van serieuze inhoud en (niet zelden macabere) humor, en vaak een ongewone invalshoek. Ook zijn woordgebruik is opvallend: soms ouderwets, soms eigentijds, maar altijd origineel.

Zijn bekendheid heeft Polzer vooral te danken aan zijn liedjes, zoals 'Dodenrit', 'Veerpont', 'De zusters Karamazov' en 'Het trapportaal' – dankzij de goed in het gehoor liggende melodieën en de geestige teksten. Vooral zijn ongekend rijke gebruik van de Nederlandse woordenschat maakt hem bijzonder.

Op de middelbare school leende mijn docent klassieke talen mij *Compilé sur CD* van Drs. P. "Dat is net iets voor jou, Ype." Ik heb er meer van geleerd dan van alle lessen Grieks, Latijn én Nederlands bij elkaar. In juni 2008 kwam ik Drs. P tegen op straat in Amsterdam en maakten we spontaan dit stripje. Rust in vree, Drs. P.

Ype

Trends, neologismen, jongerentaal – Ype Driessen houdt iedere maand in *Onze Taal* de vinger aan de pols in zijn fotostrip 'Ype'.

fotostrips.nl

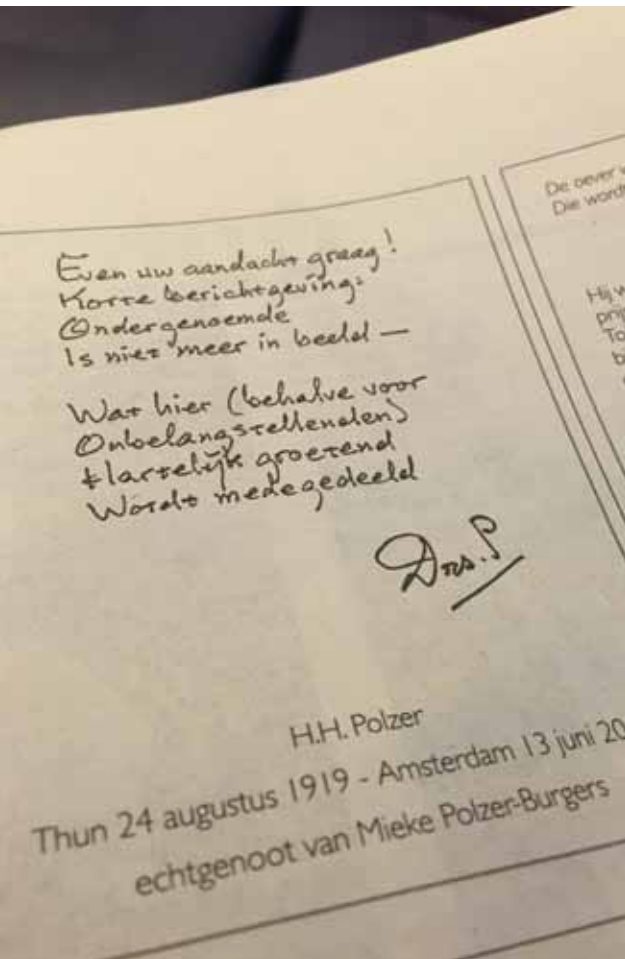

Foto: Pepijn Hendriks

De Volkskrant, 16 juni 2015.

In *Onze Taal* stortte Drs. P zich met Ivo de Wijs begin jaren tachtig maandelijks op rijm in al zijn facetten. Als 'Het Rijmschap' bespraken ze bestaande gedichten, namen ze 'zondagsdichters' de maat, voorzagen ze onberijmbaar geachte woorden (zoals *tuinder*, *heup* en *Weesp*) toch van een rijmwoord, enzovoort. In 1981 toonde Polzer zijn veelzijdige taalkunsten in een bijzonder gedicht: een zestienregelig acrostichon (de beginletters vormden de woorden "Jubileum Onze Taal") waarin bijna elke regel een anagram van *Onze Taal* bevatte – bijvoorbeeld regel 12: "En o, al zat het jou niet altijd mee", of regel 16: "Laat zoen en zang ontstaan voor 't Blad der Bladen!"

In 2009 ontving Drs. P op het Onze Taal-congres de Groenmantalprijs. De jury prees hem als "een unieke dichter, die spitsvondig gebruikmaakt van alle mogelijkheden die de Nederlandse taal hem biedt". <

Maar echt!

Kort geleden stuurde een vriendin mij een fascinerend artikel uit *The New Yorker* over het fenomeen dat Amerikanen tegenwoordig als zij 'Yes' zouden moeten zeggen, vaak juist 'No' zeggen. *No* is vaak zelfs de overtreffende trap van *yes*. Een soort super-ja eigenlijk. Ze zeggen bijvoorbeeld als ze iets heel erg willen beamen: 'No, exactly.' Of: 'No, totally.'

De schrijver van het artikel gaf als voorbeeld een gesprek tussen de actrice Lena Dunham en Marc Maron, een comedian, over mensen die niks met moderne kunst hebben.

Maron: "They can look at a Rothko and go, 'Hey, three colors.' And then you want to hit them."

Dunham: "No, totally."

Dunham wil hier super-ja zeggen, heel-erg-ja, en om dat te doen zet zij *no* voor *totally*. Met de *no* waarmee zij Maron eigenlijk zou tegenspreken, beaamt ze hier zijn mening juist.

Heel gek is dat.

Ik ging erover nadenken, en in het Nederlands doen we zoiets sinds een tijdje ook. Als iemand iets zegt wat wij nadrukkelijk willen beamen, hebben we ons eigen super-ja, en dat is *Maar echt!*

Dus: 'Deze veganistische burrito is lekker, hè?'

'Maar echt!'

En dat is eigenlijk net zo gek als 'no, totally' zeggen als je juist 'yes, totally' bedoelt. Want als iemand een zinnetje begint met *maar*, verwacht je dat degene die dat zegt het tegenovergestelde gaat beweren van wat jij net zei, of in ieder geval een afwijkende mening heeft van de jouwe. Zoiets als:

'Deze veganistische burrito is lekker, hè?'

'Maar wel een beetje droog!'

Daarbij deelt de tweede spreker de mening van de eerste niet, of in ieder geval niet geheel, en daarom zei hij 'maar'.

Maar dat is dus niet het geval bij *maar echt*. Met *maar echt* geef je juist aan dat je de mening van de ander heel erg deelt.

Je zou natuurlijk ook gewoon kunnen zeggen:

'Deze veganistische burrito is lekker, hè?'

'Echt!'

Of:

'Deze veganistische burrito is lekker, hè?'

'Ja, echt!'

Maar om de een of andere duistere reden zeggen steeds meer mensen: 'Maar echt!'

Ik vermoed dat dat komt doordat ze willen laten zien dat ze de mening van de eerste spreker eigenlijk nog meer doorvoelen dan die eerste spreker hem al doorvoelt. Vertaald staat er dan dus:

'Deze veganistische burrito is lekker, hè?'

'Ja, maar ik vind hem eigenlijk nog lekkerder dan jij hem zult vinden, echt! Ik deel je mening dus totaal, máár ... ik doe er nog een enthousiast schepje bovenop! Ik vind hem niet gewoon lekker, maar ECHT lekker.'

Gelukkig zegt niet iedereen dat er elke keer bij.

Taalunie slikt bezuinigingen in

Tamelijk onverwacht draaide de Nederlandse Taalunie half juni de aangekondigde en felbekritiseerde bezuinigingen op lessen Nederlands in het buitenland gedeeltelijk terug. Dat gebeurde na overleg met de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (de IVN, de belangenvereniging voor docenten Nederlands aan universiteiten en hogescholen over de hele wereld).

Er zou op verschillende posten worden bezuinigd, zoals de aanvulling op de salarissen van de docenten Nederlands in het buitenland (volgens de IVN nodig om al hun kosten te dekken) en de zomercursussen in Nederland en Vlaanderen voor buitenlandse studenten Nederlands in het buitenland. Beide zouden verdwijnen, maar nu blijven ze toch bestaan – zij het in afgeslankte vorm. Ook het Erasmus Taalcentrum werd in zijn voortbestaan bedreigd: een instituut in Jakarta waar tienduizenden Indonesiërs sinds 1981 Nederlands hebben geleerd. De Taalunie heeft het centrum nu teruggegeven aan de Nederlandse overheid, die zal zorgen voor een doorstart.

Andere Taalunie-bezuinigingen gaan wél gewoon door, onder meer die bij het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL), het instituut dat het materiaal voor het Groene Boekje aanlevert en dat in het verleden het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) maakte. Voor 13 van de 39 werknemers is inmiddels ontslag aangevraagd. Het woordenboek dat nog in de maak is, het *Algemeen Nederlands Woordenboek*, wordt volgens een officieel persbericht versneld afgerond. Op welke manier dat gebeurt, is nog niet duidelijk.

Nadat het INL is afgeslankt, moet het worden verbreed: tot een 'Instituut voor Nederlandse Taal'. Hoe dat eruitziet? Ook dat is nog onzeker, maar Kevin De Coninck, woordvoerder van de Taalunie, kan zich voorstellen dat op de lange termijn het beheer van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (een omvangrijke beschrijving van de Nederlandse grammatica) eronder zou kunnen gaan vallen, of de ontsluiting van de zogeheten TermBeheerder, waarvoor lijsten met technisch jargon zijn verzameld.

Foto: INL

Het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) in Leiden.

‘Minder Engels in hoger onderwijs’

Eind juni hield filosoof Ad Verbrugge in *NRC Handelsblad* een vurig pleidooi voor meer Nederlands als voertaal op universiteiten en hogescholen. Want het hoger onderwijs is volgens hem “massaal aan het verengelsen”. Het gaat dan ook nog eens om “Globish – een uitgekleed Engels”. Verbrugge erkent dat er soms heel goede redenen zijn voor Engelstalige colleges, maar hij keert zich tegen “de ondoordachte en soms zelfs totalitaire manier waarop het Engels momenteel wordt doorgevoerd in ons hoger onderwijs, ten koste van de onderwijskwaliteit, ten koste van de taalrijkdom van studenten, ten koste van de betrokkenheid op de samenleving en ten koste van een meer diverse oriëntatie op taal en cultuur”.

Een week later stond in dezelfde krant ‘Het groot manifest der Nederlandse taal’, waarin zo’n dertig docenten,

Foto: VU Connect

Filosoof Ad Verbrugge.

schrijvers en geleerden (verzameld in ‘het Taalcollectief’) in tien actiepunten oproepen iets te doen aan die verengelsing. Ondertekenaars waren, behalve Verbrugge, onder anderen universiteitshoogleraar Frits van Oostrom, schrijver Abdelkader Benali en dichter, classicus en universitair docent Piet Gerbrandy. Deze laatste hield eind vorig jaar met enkele Amsterdamse collega’s een soortgelijke actie (zie ook *Onze Taal* van januari).

Spelling gaat weer meewegen bij centraal examen

Staatssecretaris van Onderwijs Sander Dekker wil de spellingvaardigheid weer laten meewegen bij het centraal examen voor havo en vwo. Dat blijkt uit de antwoorden die hij gaf op Kamervragen van Jasper van Dijk (SP) over deze kwestie.

Het centraal examen Nederlands bestaat uit de onderdelen leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden. De opzet was dit jaar gewijzigd: leerlingen hoefden geen samenvatting meer te maken, maar moesten alleen vragen

beantwoorden over teksten. Maakten zij spelfouten in hun antwoorden, dan leidden die niet tot puntenaftrek.

Volgens Dekker is dit een ongewenst effect geweest van de veranderingen. Hij heeft daarom besloten om de spelling volgend jaar wel weer te laten meewegen. Overigens benadrukte hij dat ook de eindexamenkandidaten van dit jaar hebben moeten bewijzen dat ze kunnen spellen; bij het schoolexamen schrijfvaardigheid werden spelfouten wél bestraft.

900 jaar oud Fries

In een privébibliotheek in België heeft een Amsterdamse onderzoeker een paar snippers perkament gevonden met daarop vier Friese woorden uit het begin van de twaalfde eeuw. Daarmee zijn ze het oudste Fries dat ooit is aangetroffen. Het gaat om de woorden *lesa mi* ('mij verlossen') en *helpe mi* ('mij helpen'), die als vertaling geschreven zijn bij een Latijns tekstfragment. De snippers zijn afkomstig uit een kapotgesneden boek; ze werden gebruikt als een soort bladwijzers in een ander middeleeuws boek.

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Stigmatiserende ziektenamen vermijden?

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft voorgesteld om namen voor ziekten voortaan zó te kiezen dat de kans op stigmatisering van bevolkingsgroepen en dieren zo klein mogelijk is. Met het voorstel wil de WHO bereiken dat in de toekomst niet meer alle varkens worden geruimd op grond van de naam *varkensgriep* en de Mexicaanse hotels niet meer leeg blijven wegens de 'Mexicaanse griep'.

Is zo'n maatregel wenselijk? Bijna vierhonderd mensen gaven hun mening op de website van Onze Taal.

Als je met zo'n eenvoudige ingreep ellende kunt voorkomen, zegt de kleine minderheid, waarom zou je het dan nalaten? Drie keer zoveel inzenders keren zich echter in vaak felle bewoordingen tegen het plan.

Zij zien het als typisch politiek-correcte symptoombestrijding. Alsof de ziektes minder erg worden als ze een beschrijvende of technische naam krijgen.

JA 23%

NEE 77%

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

Matthias Giesen

Het was die intonatie die er een totaal nieuwe lading aan gaf.

ZOEK JE EEN OPLEIDING TOT
TOLK/VERTALER OP HBO-NIVEAU?

OF JUUST EEN BOEIENDE
KORTLOPENDE CURSUS?

KIJK OP WWW.ITV-HOGESCHOOL.NL

Stuur deze advertentie mee met je aanmeldingsformulier en betaal geen inschrijfkosten (50 euro)

ITV HOGESCHOOL VOOR TOLKEN & VERTALEN

Gesignaleerd

Scharrel

JAAP BOSMAN - MIDDENMEER

Laatst zag ik de volgende aanprijzing bij een slagerij: “Al onze grill kip producten zijn scharrel.” De spaties tussen *grill*, *kip* en *producten* zijn merkwaardig, maar het zelfstandig gebruikte woord *scharrel* is voor mij nieuw. Ik kende het hiervoor alleen als deel van een samenstelling, zoals *scharrelkip* en *scharrelei*.

Plakpoep

KEES VAN DAM - NOORDWIJK

Laatst had ik bezoek van de rioolservice, vanwege een verstopte afvoer. De man die het euvel kwam verhelpen lichtte zijn werkzaamheden toe met een woord dat ik niet kende, vaktaal wellicht. De mogelijke oorzaak van de verstopping was volgens hem namelijk ‘plakpoep’.

Het woord zegt het in feite al: er blijven resten ontlasting achter in de afvoer, die vast blijven plakken aan de wand van de buis. Deze ‘plakpoep’ laat zich niet of nauwelijks verwijderen; de closetpot moet losgemaakt worden om de afvoerbuis aan de binnenkant

Foto: Jaap Bosman

schoon te kunnen maken.

Ik ben het woord *plakpoep* eens gaan opzoeken in Van Dale en andere woordenboeken, maar nergens kom ik het tegen. Zou het nieuw zijn?

‘De brand is meester’

L. VAN KAMPEN - HURDEGARYP

De laatste tijd heb ik enkele keren een omroeper horen zeggen dat op een bepaald tijdstip ‘de brand meester was’. Letterlijk betekent dit dat de brand de baas was, maar uiteraard wordt bedoeld dat de brandweer de brand onder controle had (‘men was de brand meester’). Kennelijk gaat in dit geval een beknopte formule-

ring boven de juiste inhoud van de mededeling.

Boeken luisteren

ANNIE DIJKSMAN - WEESP

Op het station viel me een reclameposter op voor luisterboeken. Naast een jongen met een koptelefoon op stond de tekst: “Welk boek luistert hij nou?” *Televisie kijken* is volledig ingeburgerd, maar *boeken luisteren* komt me vreemd voor, hoewel luisterboeken alweer een flink aantal jaren bestaan.

Het is goed mogelijk dat de leverancier zich wel bewust is van de bijzondere constructie, want op zijn website staan zinnen als “Onbeperkt audioboeken luisteren” en “Met Storytel luister je altijd onbeperkt naar de beste luisterboeken.”

Platonisch

SANDRA BAARS - WATERINGEN

De grote denker Plato heeft zijn naam verbonden aan diverse zaken waarover hij theorieën had. In Van Dale alleen al vinden we bijvoorbeeld *platonische maaltijd* (maaltijd “waarbij meer geredeneerd dan

gegeten wordt”) en – ongetwijfeld de bekendste – *platonische liefde* (“geestelijk, zonder zinnelijk element”).

Maar ruim 23 eeuwen na Plato’s overlijden lijkt er een nieuw ‘platonisch’ begrip te zijn ontstaan: in de radiob berichten over de recente aardbeving in Nepal werden de verwoestingen wel toegeschreven aan onrust in de “platonische platen”. Platonische platen? Die kende ik nog niet.

Ik keek op internet en daar zag ik die woordcombinatie ook tientallen malen. In een online reisverslag bijvoorbeeld: “Het uitzicht was echt magnifiek! Door de platonische platen die tegen elkaar gebotst waren, zag je de lagen schuin liggen.” En op het discussieplatform Lexprofs.nl werd het begrip zelfs figuurlijk gebruikt, in een stukje over nivellering in de economie: “Rijken [worden] de zwakken. Verliezers op beurs de winnaars. Enorme frictie van platonische platen.”

Zouden er recentelijk nieuwe filosofieën van de grote denker onthuld zijn, of zou het hier misschien toch gewoon gaan om ‘tektonische platen’, waarbij het eerste woord gekleurd is door de klank van het tweede? <

Taalergernissen

Letterlijk

JONTE VAN KLEVEN - AMSTERDAM

Ik kan me figuurlijk groen en geel ergeren aan het overvloedige foutieve gebruik van het woord *letterlijk*. Zodra iets heel erg is, wordt het opeens ‘letterlijk’. Zo zag wielrenner Tom Boonen zijn jaar “letterlijk in duigen vallen”, volgens *NOS Studio Sport*. Ik kon me daar nou echt geen voorstelling van maken; een jaar bestaat immers niet uit duigen.

Letterlijk wordt in de media steeds vaker gebruikt in zinnen met beeldspraak, waarvan de betekenis dus juist figuurlijk is. <

ANTWOORDEN TAALTEST

(zie pagina 197)

A. Spelling

1. a. dinkytoyautootje
2. a. frescoschilder
3. b. rozenbottelcompote

B. Woordenschat

1. a. liefdadig
2. b. waterval
3. c. stoned

C. Zoek de fouten

1. *25-jarig jubileum, neigde, ertoe, treinabonnement eerste klas(se)*
2. *collega-consultant, not amused, swichtte*

D. Extra

Dit is de turborotonde.

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: C.M.J. Braat, A.M. Dwarshuis-van Driel, A.M.J. Gordijn, C.M.F.M. Kuijpers, A. Mens, A.F.M. van der Ploeg, W. Roodnat, T.M. Simon-van der Vliet, F. Slits en L.J. Westeneng.

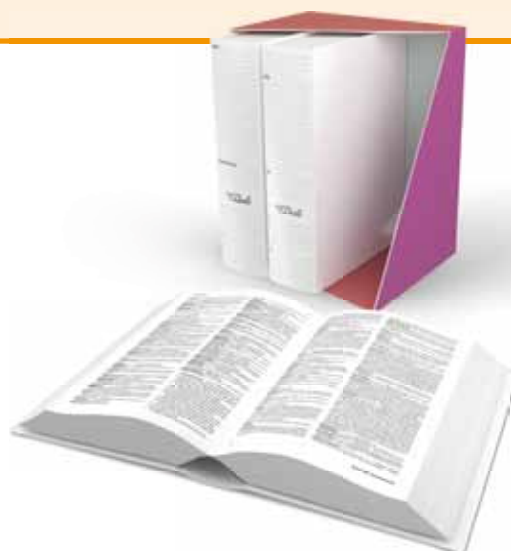
Een nieuwe grote Van Dale

Teken nu in voor € 149,-

Op 6 oktober verschijnt de vijftiende papieren editie van de grote Van Dale. Het woordenboek is ten opzichte van de vorige editie uit 2005 ingrijpend vernieuwd: maar liefst 18.000 nieuwe trefwoorden, plus veel meer betekenissen, uitleg en voorbeeldzinnen – en ook de allernieuwste uitdrukkingen staan erin (zoals *een stip aan de horizon zetten*). In deze editie worden voor het eerst vijfhonderd ‘lastige’ lemma’s met illustraties verduidelijkt, en zijn er kaderteksten met taalweetjes toegevoegd, over onderwerpen als nadruktekens, alliteratie en taalvariatie.

Als extra bij dit papieren woordenboek ontvangt u een jaar lang toegang tot de online versie – ook geschikt voor smartphone en tablet – die vernieuwd is met een zogeheten ‘wikifunctie’, zodat u zelf woorden, plaatjes en filmpjes aan het online-woordenboek kunt toevoegen.

In de online versie vindt u verder veel samenstellingen die niet in het papieren woordenboek staan, en andere extra’s, zoals de vervoeging van werkwoorden.

NIEUW!

U kunt de nieuwe Van Dale van 18 juli tot en met 18 oktober 2015 bestellen met maar liefst € 30,- voorintekening. De prijs is dan € 149,- in plaats van € 179,-. Ga daarvoor naar de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaal.nl/vandale. Het woordenboek wordt na verschijnen zonder bijkomende kosten bij u thuisbezorgd.

NU € 30,- intekening in de webwinkel van Onze Taal

Handboek voor de redacteur

Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar

Over alle facetten van het redactievak:

beoordelen, redigeren en corrigeren van teksten, omgang met auteurs en opdrachtgevers, tekstsoorten, beeld, auteursrecht en nog veel meer. Zie ook blz. 222. (Boom, 291 blz.)

€ 29,90

NIEUW!

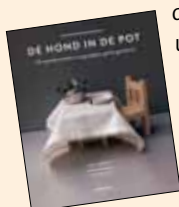
De hond in de pot

Tosca Lindeboom e.a.

Boek voor kinderen over spreekwoorden, met telkens een korte uitleg en een leuke foto waarin het spreekwoord wordt uitgebeeld.

Zie ook blz. 222. (Ploegsma, 120 blz.)

€ 14,99

NIEUW!

Johannes Goropius Becanus

Eddy Frederickx en Toon van Hal

Definitieve biografie van deze kleurrijke zestiende-eeuwse artstaalkundige, die liet zien dat het Nederlands de taal van het paradijs was. (Verloren, 336 blz.)

€ 29,-

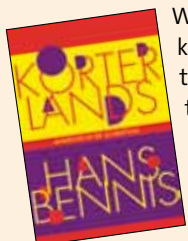

Korterlands

Hans Bennis

Whatsappberichten, krantenkoppen, contactadvertenties: soms moeten we onze taal kort houden. Hoe we dat doen, laat dit boek zien. (Prometheus, 220 blz.)

€ 19,95

Groot retorisch woordenboek

Paul Claes en Eric Hulsens

Uitputtend overzicht van alle stijffiguren, met uitleg en voorbeelden. (Vantilt, 158 blz.)

€ 22,50

Van Adam tot Antwerpen

Johannes Goropius Becanus

De twee hoofdwerken van de zestiende-eeuwse artstaalkundige. Vertaald en ingeleid door Nico de Glas. (Verloren, 447 blz.)

€ 39,-

Woordenboekspel

Aldert Walrecht

De spelregels van het woordenboekspel, plus 3500 moeilijke woorden waarmee het spel gespeeld kan worden. (MoosMedia, 135 blz.)

€ 14,95

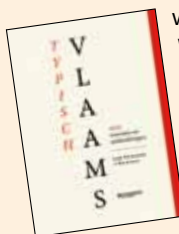

Typisch Vlaams

Ludo Permentier en Rik Schutz

Vierduizend Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Waar komen ze vandaan, en kun je ze gebruiken of niet? Zie ook blz. 210. (Davidsfonds, 576 blz.)

Ledenprijs: van € 35,- voor € 30,-

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 1,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

NIUW!

Taalagenda 2016

Onze Taal

In de *Taalagenda* van Onze Taal, een handige bureau-agenda in ringband met taal als thema, vindt u iedere

maand een taalttest, een bladzij taalkronkels, en leuke, verrassende stukjes over taalmythen en valse vrienden. (Becking & Blitz)

€ 13,99

Franse valse vrienden

Siegfried Theissen e.a.

De Nederlandse en Franse woordenschat vertonen veel overeenkomsten, maar

soms bedriegt de schijn en betekenen woorden iets heel anders dan je zou vermoeden. *Nederlands-Frans in contrast* bespreekt tweeduizend van die talige valkuilen. (Acco, 187 blz.)

€ 31,50

Intekenprijs tot 1 september

Kindertaalkalender 2016

In september verschijnt de tweede editie van de succesvolle *Kindertaalkalender* van Kidsweek en Onze Taal.

- Volledig in kleur
- Vrolijke opmaak
- Leuk én leerzaam
- Voor kinderen van 8 tot 12 jaar
- Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje

- Intekenprijs (tot 1 september): € 13,50 (i.p.v. € 14,99); de kalender wordt half september toegezonden.

Taalkalender 2016

In september verschijnt voor de 23ste keer de onvolprezen scheurkalender van Onze Taal. Zeven dagen, zeven rubrieken: taaladvies, nieuwe en vergeten woorden, etymologie, gebarentaal, intensiveringen, stijlfiguren en taalpuzzels. Zie www.onzetaal.nl/taalkalender voor een voorproefje.

- Intekenprijs (tot 1 september): € 13,50 (i.p.v. € 14,99); de kalender wordt half september toegezonden.

Laatste kans! Combi-aanbieding € 24,95

Bestel de *Taalkalender* en de *Kindertaalkalender* met een eenmalige extra korting samen voor € 24,95. Alléén in juli en augustus.

REDACTIE ONZE TAAL

Lezer

Naam Helena Aerts.

Woonplaats Générargues (Frankrijk).

Geboren 4 januari 1946, Sint-Niklaas (België).

Beroep Lerares Nederlands (gepensioneerd).

Partner, kinderen Getrouwd, een zoon.

Opleiding Licentiaat in de letteren en wijsbegeerte, partim Germaanse filologie.

Hobby's/vrije tijd Lezen, pastelleren, klassieke muziek beluisteren, zingen, schrijven, wandelen in de vrije natuur.

Onze Taal-lid sinds 1963.

Waarom werd u lid? Ik was geïnteresseerd in het ABN.

Andere tijdschriften Te veel om op te sommen.

Krant *Le Monde*.

Televisie Informatieve programma's, Mezzo (klassieke

zender).

Radio France Musique (klassieke zender).

Boek *Die Antiquiertheit des Menschen* van Günther Anders, een sterk onderschatte praktische filosoof uit Oostenrijk.

Website Geen.

Wat leest u het eerst in Onze Taal? Vroeger las ik altijd eerst de achterkant ('Ruggespraak'), nu wat me opvalt als degelijk, bijvoorbeeld het artikel 'De tjokvolle gereedschapskist van de retoric', over het *Groot retorisch woordenboek* van Paul Claes (aprilnummer).

Wat zelden? Ik houd niet van de spelletjes, overal vind je die verkleutering terug (op radio, tv).

Welke taalonderwerpen boeien u het meest? De oorsprong van taal, taalfamilies.

Favoriete Onze Taal-artikel

De serie 'Taal- en spraakstoornissen' van Gaston Dorren.

Aantrekkelijkste taaltrend

Ik ben nog steeds prettig verbaasd over de taalcreativiteit van de Nederlandssprekenden.

Ergerlijkste taaltrend Ik erger me aan het Poldernederlands en de keelziekte van Nederlanders, maar vooral aan het tussentaaltje van Vlamingen, een ware achteruitgang.

Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Ja, tegen beter weten in. Ik kan het lerares Nederlands zijn niet laten.

Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? Ik maak zelf zo min mogelijk fouten.

Als u de baas was over de

taal, wat zou u dan het eerst doen? Een spelling zou zo gemakkelijk mogelijk gemaakt moeten worden, in alle talen.

Beste taalgebruiker Ik vond Seth Gaaikema een excellent taalgebruiker.

Lelijkste woord Geen.

Mooiste woord Neologismen van Herman Gorter, zoals *nevellichten* en *lichtlillende*. <

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Meertalig opvoeden

Meertalig opvoeden werd niet zo lang geleden nog weleens afgeraden omdat het voor het kind te verwarrend zou zijn, maar inmiddels wordt er heel anders tegenaan gekeken. Het ene onderzoek na het andere toont aan dat er eigenlijk alleen maar voordelen aan verbonden zijn: behalve dat kinderen meerdere talen goed leren, worden ze er ook slimmer en

socialer van. De Nederlands-Italiaanse Marinella Orioni schreef een boek over hoe dat twee- of meertalig opvoeden in de praktijk in zijn werk gaat, op basis van haar eigen ervaringen en die van een groot aantal andere 'meertalige ouders' die ze voor deze gelegenheid interviewde. Het boek is bedoeld om ouders en opvoeders een handje te helpen. De stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek komt ook aan bod.

Een hoofdstuk uit het boek is te lezen op www.onzetaal.nl/meertalig.

Meertalig opvoeden. Uw kind zal u dankbaar zijn is een uitgave van Van Gennep en kost € 19,90 (gelijmd, 285 blz.). ISBN 978 94 6164 359 9
 > Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal

Het landschap in woorden

MaartenJan Hoekstra is taalkundige én bouwkundige. Die wat ongebruikelijke combinatie van deskundigheden leidde al tot het boek *Huis, tuin en keuken* (2009), over de vele woorden in het Nederlands die te maken hebben met wonen en woningen. Onlangs publiceerde Hoekstra een tweede boek,

Dorp, stad, land, waarin hij huis en erf verlaat en zijn aandacht richt op de wijde omgeving van de woning: hij behandelt de etymologische en historische achtergronden van de woorden die we gebruiken voor het ordenen, beheersen, bebouwen en ontsluiten van het landschap.

Dorp, stad, land. De Lage Landen in woorden is een uitgave van Atlas Contact en kost € 24,99 (gelijmd, 397 blz.). ISBN 978 90 450 2759 3
 > Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal

Handboek tekstredactie

Een redacteur zorgt ervoor dat teksten goed en prettig leesbaar worden. Hij brengt verbeteringen aan op woord- en zinsniveau, en zorgt voor een consistente structuur. Het *Handboek voor de redacteur*, van de erva-

ren redacteurs Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar, is daarbij een goed hulpmiddel. Het besteedt aandacht aan het redige-

ren zelf en aan de voorbereiding daarop, maar ook aan zaken als het contact met de auteur en de opdrachtgever, typografie en vormgeving, en auteursrecht. Bovendien zijn er handige checklists en veel aanwijzingen en tips in opgenomen.

Handboek voor de redacteur is een uitgave van Boom en kost € 29,90 (gebonden, 291 blz.). ISBN 978 90 8953 495 8
 > Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal

Rotterdams

Bij de Rotterdamse uitgeverij Wist u dat ... zijn twee boekjes (op zakformaat) verkrijgbaar over het Rotterdams. Het eerste is *Rotterdamse bijnamen*, waarin allerlei bijnamen te vinden zijn die naar goede Rotterdamse gewoonte aan gebouwen en locaties gegeven worden – De Kuip, de Koopgoot, de Reus van Rotterdam (de Euromast) – maar ook bijnamen van prominente Rotterdammers ('Appie' voor burgemeester Ahmed Aboutaleb) en bekende sporters ('de Kromme').

Het tweede boekje geeft allerlei woorden die kenmerkend

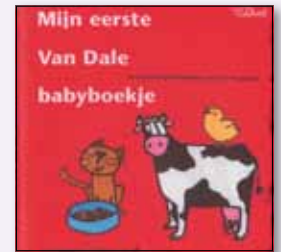

zijn voor het Rotterdamse stadsplat, zoals *dakduif* ('raar persoon'), *kanebraaijer* ('flinke jongen'), *uilezeik* ('thee') en *zulle* ('zij'). Veel van die woorden zijn overigens ook buiten Rotterdam wel te horen. De boekjes zijn te koop op www.scheurmailrotterdam.nl.

- *Rotterdamse bijnamen* van Herco Kruik kost € 4,95 (gelijmd, 64 blz.). ISBN 978 90 816816 0 5
- *Het Rotterdams ABC* van Herco Kruik kost € 7,50 (gebonden, 124 blz.). ISBN 978 94 92047 02 1

Babywoordenboek

Na de succesvolle voorleeswoordenboeken voor peuters heeft woordenboekmaker Van Dale nu ook een babyvoorleesboekje uitgebracht – een stof-

fen boekje met acht bladzijden in vrolijke kleuren waarop voorleesrijmpjes over boerderijdieren staan.

Mijn eerste Van Dale babyboekje van Paula Gerritsen e.a. kost € 6,99.

Spreekwoorden voor kinderen

In *De hond in de pot* worden vijftig spreekwoorden en gezegden (zoals *een kat in de zak kopen* en *met de gebakken*

peren zitten) voor kinderen uitgelegd. De betekenis komt aan de orde, maar ook het gebruik en de herkomst worden verduidelijkt. Alle spreekwoorden zijn geïllustreerd met een grappige foto waarin ze vrij letterlijk worden uitgebeeld.

De hond in de pot. 50 spreekwoorden en gezegden gefotografeerd van Tosca Lindeboom e.a. is verschenen bij Ploegsma en kost € 14,99 (gebonden, 120 blz.). ISBN 978 90 216 7437 7
 > Te koop in de taalboekenwebwinkel van Onze Taal <

Woordweetje

Waarom heet 'ramadan' eigenlijk 'ramadan'?

Het is nu het einde van de ramadan, de tijd dat moslims een paar weken lang overdag niet eten en drinken. Eigenlijk is *ramadan* een woord als *juli* of *augustus*: het is de naam van een maand, maar dan op de islamitische kalender.

De betekenis van het Arabische woord *ramadan* is 'brandend' of 'hete maand'. Die betekenis lijkt logisch: het is ten slotte zomer en dus warm. Maar toch is er iets raars aan de hand. Want ieder jaar verschuift de ramadan ongeveer elf dagen naar voren. In het jaar 2030 is het zelfs ramadan in de winter. Dus hoezo 'hete maand'?

Dat komt vooral doordat de Arabische landen honderden jaren geleden de tijd anders zijn gaan indelen. Als je naar de stand van de zon kijkt, dan krijg je een jaar van 365 dagen. Maar de moslims gingen aan het begin van de islamitische jaartelling kijken naar de maan, en dan bestaat een jaar opeens uit 354 dagen. Bijna al hun maanden zijn dan ook een stuk korter. Ramadan valt daardoor steeds iets vroeger in het seizoen. Soms dus zelfs in de winter.

Post

Frederike vindt Engels makkelijker dan Nederlands? Hoe kan dat?

Hoi ik ben Frederike en ik ben 12 jaar en ik zit in groep 8 van basisschool Wereldwijs in Houten. Taal is niet mijn beste vak, want ik heb dyslexie en daarom kan ik niet zo goed lezen en taal en spelling regels onthouden. Dat is soms best lastig. Als we taal doen snap ik het bijna nooit in een keer. Bij zo'n situatie zijn bijna alle kinderen al klaar en zij mogen iets leuks doen en dan zit ik nog in de klas te werken. Ik hoop dat er op de middelbare school meer tijd is om mijn werk te doen. Het is wel grappig. Engels vind ik makkelijker dan Nederlands want ik kan die woordjes beter onthouden. Vooral de werkwoorden zijn makkelijker. Gewoon enkelvoud en meervoud en geen gedoe met *dt*, en zo. En weet je wat ook grappig is? Met noten lezen heb ik helemaal geen problemen.

Frederike verdient hiermee het *Van Dale* basiswoordenboek *Nederlands*. Wil je zelf ook iets schrijven over woorden, zinnen of het Nederlands? Stuur dan een e-mail naar taaltje@onzetaal.nl. Stuur je wel je adres, je leeftijd en een foto mee? Dank je wel!

MOP

TAALLES

"Welke vier woorden gebruiken leerlingen het meest?", vraagt de juf tijdens de taallessen. "Ik weet het niet", antwoorden verschillende kinderen tegelijk. "Goed geantwoord!", zegt de juf.

Mop van Nancy

Praten in emoji's

Een lachende drol, hartjes of rode lippenstift-lippen: emoji's worden vaak gebruikt in chatgesprekken. Volgens Brits onderzoek is het zelfs de snelst groeiende 'taal' uit de geschiedenis.

"Elke dag worden er wel zes miljard emoji's gestuurd", vertelt taalprofessor Vyv Evans die het onderzoek leidde. Hij vindt de enorme populariteit goed nieuws. "Emoji's worden gebruikt om de juiste emotie mee te geven aan een tekst en dat is vooruitgang."

Kun je het wel echt een taal noemen? "Nee, eigenlijk nog niet. Ook al zijn er nu meer dan achthonderd emoji's, dat zijn er nog steeds veel te weinig om van een echte taal te kunnen spreken. Engels heeft meer dan een miljoen woorden! Maar natuurlijk kun je met emoji's iets vertellen. Een Australische minister gaf eerder dit jaar een chatinterview helemaal in emoji's." Evans gebruikt ze ook zelf. "Maar die drol vind ik niks. En dan heeft-ie nog een gezicht ook. Wie wil er nou een lachende drol ontvangen?"

Kidsweek is een echte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Ruggespraak

Bijensterfte actiedoel ASN Bank

Nieuwsbericht op P-plus.nl

Voortaan verschijnt ons blad in full colour. Wij denken dat het blad hiermee aantrekkelijker wordt, u hopelijk ook.

Hazannekamp

FC Twente en FC Dordrecht hebben zondag hetzelfde doel

VI.nl

Naast de welbekende Schumann en Beethoven speelt Ronald Brautigam (onterecht) weinig uitgevoerde pianowerken van de Scandinaviërs Nielsen en Stenhammar.

Concertoverzicht van De Doelen

Koenders uit onvrede in Moskou

NOS Teletekst

Wet tegen uitbuiting door Eerste Kamer

Het Financieele Dagblad

In de pauze is er naast een drankje ook een hapje verkrijgbaar. Er zijn shepherd's pies in de variaties vies, vlees en vega te koop.

E-mail Stadsschouwburg Amsterdam

Politie houdt jongen van veertien jaar met balletjespistool onder schot

Agenten hielden donderdagavond in Julianadorp een 14-jarige jongen onder schot en dwongen hem op de grond te gaan liggen, omdat hij een nepwapen had.

Nu.nl

Eloise is de vijfde in de lijn van de troonopvolging. Haar officiële aanspreektitel is Hooggeboren Vrouwe. In tegenstelling tot haar vader is zij geen prinses, maar gravin.

Wikipedia-pagina over Eloise van Oranje-Nassau van Amsberg

Foto: Axel Bruynis

Bord in Utrecht

Vorige week zaterdag publiceerden wij fotocollages van foto's van merendeels onbekende mannen die sinds WOII verborgen zaten in het archief van de Amsterdamse politie.

Haarlems Dagblad

Je geslacht in je paspoort, is dat eigenlijk normaal?

de Volkskrant